

בין המערכות 30

ינואר-מרס 2025

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

<https://www.maarachot.idf.il>

תוכן העניינים

להתחיל מחדש – הקמת רגימנט לחימה בחופים בחיל הנחתים / ד"ר אייל ברלוביץ' /
29.01.2025

אלסיאסה אלשרעיה: הפרגמטיזם של אבו מחמד אלג'ולאני בגיבוש המשטר החדש
בסוריה / ד"ר שגיא פולקה / 05.03.2025

דוח על הקצונה ותפקודה במלחמה ממושכת / סא"ל (מיל") גדעון שרב / 17.03.2025
החות'ים בזירה הבין-לאומית: ניתוח אסטרטגי דרך נקודת מבט שבטית / יסכה שאקי /
23.03.2025

המיליציות הטורקמאניות בסוריה ככוחות שלוחים בשירות טורקיה / ד"ר מיכאל ברק /
31.03.2025

להתחיל מחדש – הקמת רגימנט לחימה בחופים בחיל הנחתים

ד"ר אייל ברלוביץ', ראש תחום מחקר צבאות זרים וחוקר בכיר במכון לחקר לוחמת היבשה
מת"ת 29.01.2025

בניין כוח מרינס השתנות מבצעית

תהליך הרפורמה בנחתים לאחר סיום מבצעי הייצוב בעיראק ובאפגניסטאן מראה ששינויים לאחר מלחמה ממושכת מצריכים זמן לניסוח התפיסה, לבחינתה ולמימושה. הפומביות של התפיסה מאפשרת לצבא ללמוד, להשתנות ולהתאים אותה לביקורת, ובו בזמן לשמור על מהותה. חלק מהסיבות להימשכות התהליך היא ההבנה של מפקדי החיל שמלחמה לא תפרוץ בזמן הקרוב – פריווילגיה שלא קיימת בכל הצבאות

קומנדר גנרל ג'וזף דנפורד מעביר את הפיקוד לגנרל רוברט נלר (מימין). 24 בספטמבר 2015

מאז סוף המלחמה הקרה פעל הצי האמריקני תוך הנחת עליונות ויכולת לפעול ללא הפרעות מהותיות, אפריורית, להשגת שליטה בימים. מצב זה אינו קיים עוד, וכוחות ימיים ניצבים כיום בפני איומים מכיוון היבשה

והים, הן מיריבים מדינתיים הן מיריבים שאינם מדינתיים. לאחר סיום המלחמה בעיראק (2003–2011) ובאפגניסטאן (2001–2014), מפקדי הצי וחיל הנחתים הבינו שבעתיד הנראה לעין יש פער ביכולת של הצי וחיל הנחתים להתמודד בסביבה החדשה ומול האיום החדש משום שהיריבים של ארצות הברית יוכלו להחזיק בשטחים שיגבילו את חופש התנועה של ספינות הצי ולהשיג, לעיתים, שליטה מבצעית. כמו כן, בניין הכוח הנוכחי של הצי, שמסתמך על תשתיות קבועות ופלטפורמות עתירות אמל"ח, לא מתאים לתרחיש הייחוס החדש. לפיכך החל תהליך בניין כוח של הצי ושל חיל הנחתים, שהובילו מפקדי החיל בהתאם לתפיסתם.

מאמר זה יציג את תהליך השינוי שנעשה בחיל הנחתים, בעודו מתמקד בשני היבטים: השינוי התפיסתי והמענה הארגוני, שבא לידי ביטוי בהקמת רגימנט הלחימה בחופים. תהליך ההתאמה לסביבה, למשימה ולאויב התבסס על שתי הנחות סמויות: על אף השינויים, חיל הנחתים יכול וצריך לעמוד במשימותיו בעתיד הנראה לעין. והשנייה: יש די זמן לנסח תפיסה חדשה ולממש אותה בשינוי ארגוני מקיף מאוד.

הקדנציה של גנרל רוברט נלר (2015–2019)

ב־24 בספטמבר 2015 מונה גנרל רוברט נלר למפקד ה־37 של חיל הנחתים האמריקני. נלר החל בתפקידו בתקופה שבה החיל היה צריך להבנות תפיסה חדשה לאחר סיום הלחימה העצימה והארוכה באסיה, בעיראק ובעיקר באפגניסטאן. ב־2016 פרסם פקודת תכנון חלקי (FRAGO)¹ לתהליך של הרפורמה הנדרשת, לדעתו, בחיל. הפקודה החלקית תיארה את המדיניות של מפקד החיל שצפויה לעבור כחוט השני לאורך כהונתו וברפורמות שיוביל בחיל. הצורך בפקודת התכנון החלקית נבע מההבנה שהזירה שבה החיל יפעל, האויב שבו ייתקל (שאינו מוזכר במסמך) והיכולות שהאויב יפעיל, השתנו. "הקרב הנוכחי והעתיד עשויים להיות לא מה שחווינו בעבר. הוא יכיל לא רק את כל תחומי היבשה, האוויר והים, אלא גם את החלל ואת תחום הסב"ר. הוא יכלול פעולות מידע ופעולות על פני הספקטרום האלקטרומגנטי".²

ב־2016 פרסמה מפקדת חיל הנחתים את תפיסת הפעולה החדשה של החיל.³ בבסיסה נמצאת התפיסה שאישר ב־2014 מפקד החיל הקודם, גנרל ג'וזף דנפורד. העדיפות הגבוהה ביותר, לפי התפיסה, הוגדרה כך: "להשתלב, כשותף מלא עם הצי, עם הכוחות המיוחדים ועם הכוח הרב־זרועי – משום שהנחתים תורמים ומרוויחים מהיכולות הייחודיות והמשלימות לאורכה של קשת המבצעים ולרוחבה, ובכל חמשת הממדים".⁴ כדי לעשות זאת החיל נדרש לעבור תהליך רפורמה תפיסתי וארגוני, ובבסיסו כוחות החי"ר של החיל. ההבנה של נלר וכותבי התפיסה הייתה שאין צורך לשנות את היות החיל מבוסס חי"ר. בבסיס השינוי הנדרש עמד השילוב של חיל הנחתים בתוך הצי וסיוע למשימות הצי.

ב־2019 העיד נלר בסנאט כי השינוי התפיסתי הנדרש מהצי ומהנחתים צריך להדהד שני מרכיבים: שילוב טוב והדוק יותר בין חיל הנחתים ובין הצי, ותפיסת הפעולה שמבוססת על ההנחה שהצי לא ייחנה מעליונות ימית בלתי מעורערת בכלל וחופש פעולה וחופש תנועה בפרט, ולכן צריך ליצור בסיסים מבצעיים קדמיים,⁵ כוח שיפעל באופן מבוזר בתוך השטח שבשליטת האויב או שבו האויב ינסה לאתגר או לתקוף את כוחות הצי. במקביל למשימות אלה, הכוחות בנוכחות (stand in) צריכים להיות מסוגלים לאתגר ולשבש את התנועה החופשית של האויב.⁶

ב־2017 חתם נלר על הצורך המבצעי לתמרן במרחבי חופים נטולי עליונות⁷ שעיקרה יצירת המסד התפיסתי והארגוני לשילוב הדוק יותר של כוחות הנחתים עם הצי, ולהתוויית האופן שבו הצי והנחתים יפעלו בעתיד. כוחות יבשה וצי ניידיים מבוזרים בשטחי מפתח כדי לאפשר את הצלחת משימת הצי ולשבש את משימת היריב. הכוחות המבוזרים מפעילים יכולות איסוף, תקיפה, הגנה על הכוח ועוד. התפיסה מכווניה שינוי במיקוד של כוחות הנחתים, מכוח שפועל במתארי חי"ר בלבד – לכוח שיכול לתמרן באזורי החוף (Littoral maneuver). התמרן באזורי החוף מוגדר כ"יכולת להעביר כוחות לוחמים מוכנים לחימה מהים לחוף על מנת להשיג עמדת יתרון על האויב".⁸ לשם כך יש צורך בארגון לקרב, יכולות, תפיסות ותורת לחימה שמאפשרות יצירת בסיסי כוח משלוח קדמיים שכוח המשימה אוויר-יבשה של חיל הנחתים יוכל לפעול מהם באופן מבוזר ובמשך זמן; פעולה נחושה וגמישה בתוך סביבה שבה הכוח יתקשה להפעיל מערכות שו"ב; בחינת ההיגיון וההיררכיה הנוכחיים של מעבר המידע בין דרגים; העצמת יכולות איסוף המודיעין ברמה הטקטית.⁹

כדי לממש את השינוי במהלך 2016–2018 ערכו בחיל הנחתים שורה של ניסויים, אימונים ומשחקי מלחמה שבחנו את הגודל המיטבי של כיתת החי"ר. הנחת היסוד של מפקד החיל הייתה שכדי לאפשר שימוש בכל היכולות החדשות, ובראשן איסוף מודיעין, מבנה הכיתה צריך להיות שונה. לשם כך הורה נלר להגדיל את הכיתה מ־13 חיילים ל־15. שני החיילים שנוספו נועדו להיות עוזר למפקד הכיתה ומפעיל מערכות. כן הוחלט שהנשק

שיפעילו החוליות (Fire Team), כמו הרכבן, ישתנו בגלל הצורך להגדיל את הקטלניות. לאחר ניסויים, משחקי מלחמה ואימונים החליטו להשאיר 13 חיילים בכיתה, כולל המ"כ המוביל אותם, אך לשנות את האמל"ח שהם מפעילים כדי להקנות להם יכולת לפגוע באויב בצורה אפקטיבית יותר.¹⁰ במקביל החל ניסיון רחפן לכיתה (quad for squad). הגדוד השלישי של הרגימנט השביעי, שהיה אחראי לניסוי גודל הכיתה,¹¹ החל להתנסות בהפעלת רחפנים אורגניים¹² ברמת החוליה והכיתה כדי להפוך את כיתת הרובאים לקטלנית יותר,¹³ על ידי העצמת יכולות איסוף, מודיעין, ניטור ורכישת מטרה (ISRT) והגדלת טווח היכולות של הכיתה. בסוף הניסוי הוחלט ליצור כשירות מסודרת למפעילי רחפנים, שתכשיר שני רובאים מכל כיתה.¹⁴

הרפורמה שנלר הוביל נולדה ממשבר זהות ורלוונטיות שפקד את החיל ואת כלל הכוחות המזוינים של צבא ארצות הברית. המשבר נוצר עקב סיום הלחימה בעיראק ובאפגניסטאן ועקב תהליך בניין כוח רב-שנתי, שנעשה למען משימות אלה ולא התאים לאתגרים אחרים. מטרת הרפורמה הייתה להסיט את בניין הכוח של החיל עקב השינוי בסביבה האסטרטגית, בזהות, ביכולות האויב ובאזור שבו החיל צפוי להילחם. התהליך התבסס על שתי הנחות: ראשית, שיהיה לנחתים זמן לבנות את הכוח מחדש, ולכן נלר יישם תהליך בניין כוח סדור, על בסיס גדודים שיועדו לכך, שכלל ניסויים, משחקי מלחמה, אימונים ועוד. שנית, הנחה מובנית, שמחליפו ימשיך ברפורמה שהוא יצק את הבסיס לה.

גנרל דייוויד ברגר (משמאל) במחלקת המדינה במהלך חגיגות 247 שנים למרינס. 1 בנובמבר 2022

הקדנציה של גנרל דייוויד ברגר (2019–2023)

ב־2019 מונה גנרל דיוויד ברגר¹⁵ למפקד חיל הנחתים ה־38, והחל לגבש את הרפורמה הנדרשת בחיל לפי הבנתו. ברגר אומנם טען שהוא מבטל את הרפורמות שקדמו לו אך בפועל קיבל את הרעיון של נלר – לחימה באזורי החוף ולחימה בכוחות מבוזרים בנוכחות. לדידו של ברגר, החיל צריך להשתנות מהותית כדי שיהיה מסוגל להיות חיל משלוח בכוננות ובמוכנות ולפעול במרחב הלחימה הימי, שבו הצי אינו פועל בעליונות ואין לו חופש תנועה ופעולה מובן מאליו. התפיסה המבצעית שברגר קידם, בדומה לרעיונות שעלו במהלך הרפורמה של קודמו, עסקה בהפעלת כוחות קטנים ומבוזרים בנוכחות. לשם מימוש השינוי קבע שחיל הנחתים הוא כוח המשלוח הימי של ארצות הברית הנמצא בכוננות מתמדת. מטרתו למנוע לחימה בעצימות גבוהה, ולהרתיע מפני הסלמת עימות קיים לכדי עימות גבוה עצימות. במהלך עימות בעצימות גבוהה יפעלו כוחות הנחתים בתוך שטח המבצעים של האויב ויפעילו מגוון יכולות מבצעיות אורגניות, כגון שילוב של כלים מאוישים ולא מאוישים וספינות אמפיביות קלות. על כן יש לשנות את ארגון גדודי החי"ר, לבחון את מקומם וארגונם של צוותי המשימה אוויר-יבשה של חיל הנחתים (MAGTF), ולערך רפורמה מקיפה בארגון החיל וביכולותיו. השינויים בארגון הכוח, המוסדי והמבצעי, אמורים היו לאפשר לצי גישה וחופש פעולה שיאפשרו לו לעמוד במשימתו. לדידו של ברגר, "אם אתה רק נשאר סטטי, אל תשנה. [אבל אם] הארגון שלך קפוא בזמן, ברור שלא תהיה במקום טוב אם שאר העולם ישתנה".¹⁶ בשל כך, ברגר החל ליצוק תוכן בשינוי שחיל הנחתים צריך.

בתחילת כהונתו קבע ברגר את העקרונות ליישום תהליך ההתעצמות: ראשית, תעדוף תהליך המודרניזציה על פני כמות כוח האדם, בין השאר באמצעות שימוש באינטליגנציה מלאכותית, רובוטיקה, ייצור מתווסף, מחשוב קוונטי וננו־טכנולוגיה. שנית, קיצוץ יכולות קיימות שאינן עולות בקנה אחד עם הדרישות המבצעיות העתידיות שעולות משינוי תפיסת ההפעלה, על אף יעילותן המוכחת. שלישית, חיל הנחתים יבנה את כוחו כך שישתמש באמל"ח ובחיישנים ניידים, זולים ובעלי חתימה נמוכה – כדי ליהנות מנקודות החוזק של המסה ללא החולשות הנלוות לריכוז הכוח. כמו כן, הוא יסתייע במגוון פלטפורמות ימיות מגדלים שונים, ויוכל להילחם מהים, אל הים, בים, אל היבשה, עליה וממנה – כולל במרחבי החופים. במהלך האבחון שברגר ערך, הבין שכדי לעמוד במשימותיו חסרות היכולות הבאות: אש מדויקת ארוכת טווח; מערכות הגנ"א לטווח ארוך ובינוני והגנה נקודתית; מערכות לא מאוישות למשימות סדיר; יכולות לוחמה אלקטרונית; תקיפה והתמודדות עם יכולות האויב מתחת לסף המלחמה.

ב־2019 חתם על תפיסת בסיס מבצעי כוח המשלוח הקדמי,¹⁷ שכמו במבצעים באזורי החוף עוסקת ביצירת התנאים לצי לעמוד במשימותיו. הבסיסים הקדמיים מותאמים להתמודדות עם אש מדויקת ארוכת טווח, אך לא עם כוח קרקעי. משום כך, הגנתם מתבססת בראש ובראשונה על הסתרה, על הונאה ועל פיזור וביזור, ואחר כך על יכולות הגנה על הכוח. בבסיס יוצבו כלים זולים, שיכולים להפעיל יכולות אש אורגניות ומרחביות. מטרת הבסיס, נוסף על אפשרות פעולת הצי, היא להעסיק את היריב במציאת הבסיסים ותקיפתם.¹⁸ החוסרים הללו רלוונטיים לכל הרכיבים של חיל הנחתים אך במיוחד לרגימנט הלחימה בחופים (Marine Littoral Regiment), שאמור להיות העוצבה המתמרנת המובילה של חיל הנחתים.

במהלך 2022 פרסם חיל הנחתים ומפקדו עדכון מס' 3 לרפורמה בבניין הכוח של החיל ובאופן הפעלתו. חשיבות המסמך טמונה בכך שהוא מאפשר להבין כיצד הרפורמה השתנתה או טויבה לאחר ניסויים ומשחקי מלחמה ואימונים עם עקרונות הבסיס בתפיסת ההפעלה של הצי ושל חיל הנחתים. וכך, לאחר שלוש שנים של ניסויים, משחקי מלחמה ואימונים באש חיה נשאר תפקיד גדודי החי"ר כשהיה: איתור האויב והשמדתו. מה שכן צריך להשתנות הם מגוון האמצעים המאפשרים זאת. האמצעים שנבחנו ותורגלו מגבירים את הקטלניות של לוחם החי"ר, ומאפשרים לו לפגוע במגוון רחב יותר של מטרות. הניסויים מדגימים את מה שהיה ידוע כבר: שחי"ר קל עם יכולות מודיעין, מעקב וסיור אורגניות, מקנה יתרון ומרחיב את שטח הפעולה של כל יחידה. מה שהשתנה הוא הרצון להקטין את גדוד החי"ר. תחילה חשבו בחיל כי הקטנת הכוח מ־896 חיילים ל־735 תוביל למצב המיטבי, אך לאחר ביצוע התרגילים הובן כי גודל הכוח האולטימטיבי הוא בערך 800–835 מפקדים וחיילים. במהלך השנה הבינו שהחיל צריך לשמור על 14 סוללות תותחים מעורבות, תותחים ורקטות, כדי לאפשר לכוחות החיל לעמוד במשימותיהם.

הרפורמה שברגר עשה בחיל זכתה לביקורת של מפקדים בכירים ששירתו בעבר בחיל. הביקורת נשענת על הלקחים שנלמדו, על ידיהם, מהשנה הראשונה של המלחמה בין רוסיה ובין אוקראינה ואשר, לדעת הכותבים, נוגדים את הכיוון שאליו ברגר שואף ברפורמה שלו. נוסף על כך, לדידם של גנרל (דימ') צ'ארלס קרולק (המפקד ה־31 של חיל הנחתים), גנרל (דימ') ג'ק שינאן (מפקד נאט"ו לשעבר), גנרל (דימ') אנתוני זיני (המפקד לשעבר של פיקוד המרכז של ארצות הברית), וגנרל (דימ') ואן ריפר (מפקד פיקוד פיתוח הקרב שמקביל לתוה"ד אמ"ץ בצה"ל), הרפורמה יוצרת כוח שמוכן לתרחיש מלחמה אחד בלבד ופוגעת בכשירות הנחתים להתאים את עצמם לאחר. קרולק, שינאן וזיני טוענים, בטור דעה שפורסם ב"ווישינגטון פוסט", כי הלקחים מהמלחמה בין רוסיה ובין

אוקראינה מראים שאי אפשר להסתמך רק על טכנולוגיה. לבסוף, הם מציינים שיש בעיה תפיסתית שגויה בהפעלת הכוח משום שהוא נובע מניתוח לא נכון של האויב.

לדידם של הכותבים, הטענות שיחידות קטנות הפועלות בנוכחות לא יכולות להיות נסתרות "כל עוד [הן] תוך כדי תנועה, [צריכות] אספקה מחדש ותקשורת עם המפקדות – שוללות את הטכנולוגיה שאנו יודעים שכבר יש לסין. ברגע שתתחיל הלחימה, סביר להניח שהאויב יגיב נגד יחידות שבמגע איתם [עם] כוח גדול יותר. המערכות [שצבא סין יפעיל] יהיו רבות וקטלניות יותר, בעלות טווח ארוך יותר, מכלי הנשק העומדים לרשות המוצבים הקטנים של חיל הנחתים".¹⁹ ואן ריפר טען בטור דעה שפורסם בכתב עת של הנחתים, שצמצום היכולות של חיל שריון ותותחים פוגע בגמישות של המפקדים וביכולתם לנצח את האויב משום שהוא שולל מהם מגוון יכולות שהיו בהיותם כוח רב-חילי אורגני. כמו כן, הוא טוען שהרפורמה פוגעת ביכולות יחידות הלוגיסטיקה של החיל לתמוך בכוחות בקו המגע. חשיבות הלוגיסטיקה עלתה במהלך המלחמה בין רוסיה ובין אוקראינה והיא גם לקח שנלמד בכל מלחמות העבר.²⁰ בריאיון שנערך עם ואן ריפר ב"פוליטיקו" הוא הסביר שאינו נגד שינוי אלא שהשינוי שנעשה קיצוני מדי משום ש"בדרך כלל מה שהיה קורה בעבר, היה קונספט, היו משחקי מלחמה, היו הערכות שטח לפני שנעשו מהלכים דרסטיים כאלה".²¹

התגובה לביקורת של הקצינים הבכירים שפרשו מהחיל ניתנה כבר בשנת 2020: ההיגיון המוביל ברפורמה היה שברגר הסביר כי הוא לא רוצה שנחתים ישכפלו את יכולות צבא היבשה של ארצות הברית אלא יהפכו להיות כוח אמפיבי שיעמוד במשימותיו שלו.²² הביקורות שנשמעו מהמפקדים הבכירים לשעבר של החיל לא הפסיקו את תהליך המימוש של התפיסה שהחלה אצל נלר ונמשכה אצל ברגר. ב־2022 פרסם האתר הרשמי של חיל הנחתים פוסט שמסביר את המבנה והארגון של הרגימנט, ואת המשימות שהוא אמור לבצע.

המשימות: עריכת מבצעי בסיסים מבצעיים קדמיים; תקיפה באש; תיאום פעולות הגנ"א והגנה נגד טילים; תמיכה בתמונת המצב הימית; תמיכה בלחימה ביבשה; תמיכה במבצעים בממד המידע. הרגימנט החדש אמור לכלול בין 1,800–2,000 חיילים וקצינים – ירידה של כ־1,400 חיילים וקצינים שמוצבים כרגע בכל רגימנט של הנחתים. הרכב הכוח של הרגימנט אמור לאפשר לו לפעול באופן מבוזר, על בסיס מחלקות חי"ר מאוגברות שמבצעות כמה פעולות בחתימה תקשורתית נמוכה ככל האפשר. הבסיס להצלחת חלק מהמשימות הוא יכולות הסיור של הרגימנט ושל הכוחות שפועלים באופן מבוזר.²³ במהלך תרגילים שנערכו בשנים 2022 – 2023 רגימנט החופים השלישי, שבאורח פלא הוא רגימנט החופים הראשון שהוקם, הצליח, גם באורח פלא, לעמוד במשימות שהוגדרו לו: הגנה על יחידות הצי ומניעת הישג קרקעי מכוח תוקף. ההצלחה בניסויים הראתה שהתפיסה שבבסיס השינוי המבני של הרגימנט שרירה וקיימת.²⁴

ב־2022, במסגרת השינוי, דיווח חיל הנחתים כי בעקבות שינוי מבנה הרגימנט, הרכב הכיתה יהיה 14 חיילים שמחולקים לשתי חוליות של שישה חיילים, מפקד ועוזר מפקד כיתה.²⁵ תהליך הקמת הרגימנט לא נפסק ואמור להמשיך במהלך הכהונה של גנרל אריק סמית, משום שתהליך זה הוא ארוך טווח ומצריך השתנות והסתגלות לנוכח ההסתגלות, הלמידה וההתפתחות של האויב. ברגר, למרות הצהרותיו, המשיך את הרפורמה של קודמו. הוא הבין שתהליך האבחון של נלר היה נכון בבסיסו אבל הרפורמה נעשתה לאט מדי ובהיקף קטן מדי. ברגר ניסה לעשות רפורמה מקיפה יותר וארוכת טווח, שבה החיל ישנה את פניו לחלוטין. התהליך שברגר הוביל גם הוא ארוך טווח ונשען על ההנחה שהמלחמה לא תפרוץ מחר, ובשל כך אפשר להעמיק בלמידה ובחקירה של צורכי החיל.

משלחת ימית 31 של המרינס באימון, 2 בפברואר 2019

סיכום

תהליך בניין הכוח בנחלים החל לאחר סיום מבצעי הייצוב בעיראק ובאפגניסטאן. השינוי בזהות האויב וביכולותיו בסביבה המבצעית ותפקידו של החיל במלחמה עתידית יצרו פער ביכולתו של החיל לעמוד במשימות עתידיות. היה צורך לצמצם את הפער על ידי שינוי תפיסת ההפעלה ושינוי מטרות בניין הכוח של החיל. לכן אישרו מפקדי החיל תפיסות הפעלה חדשות וקבעו מדיניות מפקד מוגדרת. כמו כן, החלו בחיל הנחתים לארגן מחדש את הכוח על פי שתי התפיסות, המשלימות זו את זו, שנועדו לשחוק את היכולות האוויריות והימיות של האויב. בכך החל החיל לבנות כוח לתרחיש אחד בלבד ולמשימות מאוד מוגדרות. הרצון של מפקדי החיל להימנע מכוח שמותאם למשימה אחת, כמו בתקופת מבצעי הייצוב, לא מומש מסיבות שונות. הביטוי המעשי הוא רגימנט הלחימה בחופים, שהקמתו אפשרה בחינה של תהליך בניין כוח שהחל מאוחר מדי, ללא התקבעות על סופו.

תהליך הרפורמה בנחלים מראה גם ששינויים לאחר מלחמה ממושכת מצריכים זמן לניסוח התפיסה, לבחינתה ולמימושה. לבסוף, הרפורמה בחיל הנחתים מראה את היתרון בתהליך פומבי וגלוי. רגימנט הלחימה בחופים זכה לביקורת רבה שעזרה לעצב את מבנה הרגימנט ואת יכולותיו. הפומביות של התפיסה, בדומה לתפיסת מבצעים רב-ממדיים של צבא היבשה של ארצות הברית, מאפשרת לצבא ללמוד, להשתנות ולהתאים את התפיסה לפי הביקורת, ובו בזמן לשמור על המהות שלה. חלק מהסיבות להימשכות התהליך היא ההבנה של מפקדי החיל שמלחמה לא תפרוץ בזמן הקרוב – פריווילגיה שלא קיימת בכל הצבאות.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] פקודת מבצע מקוצרת הניתנת לפי הצורך כדי לשנות או לשנות פקודה או לסעף או להמשיך [פקודה קיימת] Joint chief of staff office, Joint publication 5-0 – Joint planning, (2020, December 1)

[2] FRAGO-Department of the Navy-Headquarters United State Marines Commandant office (2016, January 19)

- Department of the Navy-Headquarters United State Marines, The Marine Corps Operating Concept-How an Expeditionary Force Operates in 21st Century, Washington (September 2016) [3]
- Ibid, p.9 [4]
- Expeditionary Advance Base Operations [5]
- Concerning the posture of the United State Marine Corps, Washington (2019, April 30) Hearing before The House Appropriations committee - subcommittee on defense, Statement of General Robert B. Neller Commandant of the Marine Corps. Of the United State Marine Corps [6]
- LOCE- Littoral Operations Contested Environment [7]
- Headquarters United State Marines, The Marine Corps Operating Concept, p.12 [8]
- Department of the Navy, Littoral Operations in a Contested Environment, Washington (2017) [9]
- Todd South and Shawn Snow, 15 Marines Rifle Squad: An exclusive look inside the future infantry Marines Times (2019, August 9); Walker, S. (2018, June 28). The captain class: why the Marines Corps Ditched the Best Offense in History. The Wall Street Journal [10]
- 3rd battalion 7th Regiment [11]
- Black Hornet I PD-100 [12]
- Quads for Squads : Marines Corps Infantry receive small quadqupters. (2017, September 13). NAVAIR [13]
- Small unmanned aircraft training and readiness Manuel.: Department of the Navy - Headquarters United State Marines. NAVMC 300.107C Washington. (2020, March 31) [14]
- אלא אם צוין אחרת, החלק מתבסס על על המקורות הבאים : אמ"ץ/תוה"ד – מרכז דדו). הנחיות התכנון של מפקד חיל הנחתים. קרוב רחוק – עדכן המכון למחקר צבאי במרכזי (31 באוגוסט); ; אמ"ץ/תוה"ד – מרכז דדו, הנחיות בניין הכוח של חיל הנחתים ל-2030. קרוב רחוק – עדכן המכון למחקר צבאי במרכזי (5 במאי 2021) [15]
- what's next. Breaking Defense Katz, J. (2023, June 8). On his way out, Marines' Berger addresses Force Design critics, Afghanistan and [16]
- EABO – Expeditionary Advanced Base Operations [17]
- Department of the Navy, Expeditionary Advanced Base Operations (March 2019) [18]
- Krulak, C. & Sheehan, J. & Zinni, A. (2022, April 22). War is a dirty business. Will the Marine Corps be ready for the next one?. The Washington Post [19]
- Van Riper K. P. (2022, March 21). Jeopardizing national security: What is happening to our Marine Corps?.. The marines corps times [20]
- McLeary, P. & Hudson, L. (2022, April 1). How two dozen retired generals are trying to stop an overhaul of the Marines. Politico [21]
- McLeary, P. (2022, April 3). Marine Commandant: Less A Second Land Army, More Light Amphib Ships. Breaking Defense [22]
- Marine Littoral Regiment (MLR). (2023, January 1). The Official United State Marines Corps Public Website [23]
- Eckstein, M. (2022, August 10). New US Marine regiment shows off capabilities at RIMPAC ahead of fall experimentation blitz. Defensenews; Loewenson, I. (2023, March 16). Marine littoral regiment fends off traditional regiment in exercise. Marines Corps Times [24]
- Britzky, H. (2022, September 26). The Marines Corps' New Littoral Combat Team is changing the Marine Rifle Squad. Task and Purpose [25]

אליסאסה אלשרעיה: הפרגמטיזם של אבו מחמד אלג'ולאני בגיבוש המשטר החדש בסוריה

ד"ר שגיא פולקה, עמית מחקר במרכז משה דיין, אוניברסיטת תל אביב 05.03.2025

אחמד אלשרע המהפכה בסוריה היאת תחריר אלשאם תודעת אויב סלפיה ג'האדית

הגוף שהוביל את המהפכה בסוריה בדצמבר 2024 הוא היאת תחריר אלשאם והעומד בראשו, אבו מחמד אלג'ולאני (אחמד אלשרע). התבטאויותיו לאחר המהפכה נראות לגורמים במערב מתונות בהשוואה להתבטאויותיו מ־2014, אז היה מחויב ארגונית לאלקאעדה, אך יש קשר ישיר בין אלשאם ובין פלסטין. ימים יגידו היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו, אך כבר כעת אפשר לקבוע – האסלאם חזר לסוריה

אלג'ולאני - תכסיס המגבעת והחליפה. מקור: <https://youtu.be/qbMXqIP8uZA?si=t1YBeRgZ1zs2DsEv>

ב־29 בנובמבר 2024 נכנסו כוחות האופוזיציה לעיר חלב בסוריה, והשתלטו על רחביה כאשר הם מביסים את הכוחות הסוריים החמושים. בבוקר 8 בדצמבר 2024 איבדו כוחות המשטר את השליטה על הברירה דמשק.¹ היאת תחריר אלשאם (רשות שחרור אלשאם) כינתה את הפעולה שבסופה הודח משטרו של בשאר אלאסד בשם "רדע אלעדואן" (הרתעת התוקפנות). הביטוי בלאד אלשאם – סוריה רבתי – כולל את סוריה, לבנון, פלסטין וירדן. פצ'אא'ל (מסורות שבח) רבות בספרות המוסלמית, שארגוני הג'האד ניזונים ממנה, קושרים בין אירועי יום הדין ובין אלשאם. אחת המסורות אומרת: "דבקו באלשאם, שכן היא הטובה והנבחרת בארצות אללה. בה דרים הטובים והנבחרים שבברואיו. מי שמסרב לגור באלשאם הבה ישכון בתימן וישתה ממעינותיה".² הנביא מחמד חזה בחדית' כי למוסלמים עתידים להיות שלושה צבאות: באלשאם, בתימן ובעראק. לפי מסורת זאת, זירת

הלחימה הטובה ביותר היא באלשאם. מנהיג חמאס (עד סיכולו ב־16 באוקטובר 2024) יחיא אלסנואר ציטט מסורת זו בנאומו ביום אלקדס אלעאלמי (יום ירושלים העולמי) באפריל 2023, והסביר כי הביטוי ג'נד אלשאם משמעו סוריה, וחלקה החשוב ביותר הוא לבנון. באמצעות מסורת זו ביקש לרמוז לאחדות זירות הלחימה נגד ישראל דהיינו: פלסטין, סוריה וחזבאללה בלבנון.

במסורות החדית' בנוגע לאלשאם יש זיקה בינה ובין ירושלים ולאלארץ' אלמבארכה (האדמה המבורכת), הלא היא פלסטין. אחת המסורות אומרת: "מעאד" [חבר הנביא מחמד], לאחר מותי אללה יכבוש למענכם את אלשאם [סוריה רבתי], מאלעריש ועד הפרת. [תושבי אלשאם], הגברים ונשותיהם ואימהותיהם, אנשי רבאט עד יום הדין, וזה אשר יחנה בחוף מחופי אלשאם או ירושלים, הרי הוא בג'האד עד יום הדין".³ בארגון אלקאעדה ביקשו ללמוד לקח מהשחרור של צלאח אלדין אלאיובי את ירושלים (1187). בנאום מוקלט של מנהיג הארגון, אימן אלט'ואהרי, תחת הכותרת: "אלא אלמאם יא אסוד אלשאם" (קדימה אריות אלשאם) אמר ללוחמי הג'האד של אלקאעדה: "זכרו כי שחרורו של צלאח אלדין את ירושלים החל בשחרור דמשק על ידי נור אלדין זנכי [בנו של עמאד אלדין זנכי; שלט על חלב לאחר מות אביו ונלחם נגד הצלבנים] ושחרור קהיר על ידי צלאח אלדין. לכן העלו בזיכרונכם את כוונת שחרור ירושלים ומושבבות המוסלמים הכבושות באמצעות האנתפאדה שלכם החזקה והגאה [ומסרבת להיכנע]". כשפנה אלט'ואהרי ללוחמי אלקאעדה בסוריה בתואר "אסוד (אריות) אלשאם" אמר להם: "זכרו את כוונת הג'האד למען אללה לשם כיון מדינה שתגן על מושבות המוסלמים ותחתור לשחרור הגולן, והיא תמשיך את הג'האד שלה עד שיתנוססו דגלי הניצחון מעל גבעות ירושלים הגזולות".⁴

לאחר שהפך לנשיא סוריה בשלב המעבר, מעוררת דמותו של אבו מחמד אלג'ולאני שאלות ותהיות הן בעולם המערבי הן בעולם המוסלמי. במערב יש נטייה לקטלג אישים וארגונים אסלאמיים לקיצוני ולמתון. לפיכך שינוי סגנון העברת המסר של אלג'ולאני, כמו גם שינוי הלבוש והשם שבו הוא מזדהה מאלג'ולאני לאחמד אלשרע מלמדים, בעיני המערב, על התמתנות. חיש קל ינסו מדינות מערביות וגופי המודיעין שלהן לשייכו על פי בסיס ארגוני, ולומר כי התבטאויותיו שלאחר המהפכה מתאימות יותר לסגנון אח'ואני, של "האחים המוסלמים", מאשר לסגנון סלפי ג'האדי מהסוג של אלקאעדה. קביעות אלה דורשות בחינה והעמקה. במאמר זה אציע עיון עמוק יותר בתפיסותיו של אלג'ולאני, שיכול להסביר לעומק את התבטאויותיו ואת קווי מדיניותו.

ביוגרפיה רצופת תהפוכות

ב־24 בינואר 2012 הוקמה ג'בהת אלנצרה לאהל אלשאם (חזית הסיוע לתושבי אלשאם) בהנהגתו של אבו מחמד אלג'ולאני, ששמו אחמד אלשרע. לימים נחשף שמו האמיתי: אסאמה אלעבאסי אלוחיד מן הכפר אלשחיל שליד דיר אלזור. שלושה גלגולים עברה ג'בהת אלנצרה: היא הייתה לג'בהת פתח אלשאם (חזית ההכרעה של אלשאם)⁵ ולבסוף להיאת תחריר אלשאם (הרשות לשחרור אלשאם).⁶ מוצאו של אלג'ולאני ממשפחה שעקרה מהכפר ג'בין בעיר אלקניטרה ברמת הגולן. הוא נולד ב־1982 בסעודיה, וחזר ב־1989 עם משפחתו לדמשק. האנתפאדה השנייה (2000) הטביעה חותם עמוק באישיותו. הוא גידל את זקנו, עטה גלאביה ונהג להתפלל במסגד אלשאפעי בדמשק. לאחר מלחמת המפרץ השנייה (2003) נודע בחלב הדרשן אבו אלקעקאע אלסורי, שקרא לג'האד שיביא לגירושם מהמדינה. אלג'ולאני האזין לדרשות, ושם פעמיו לעראק. הוא שהה בה זמן קצר וחזר לסוריה – שם נכלא באשמת הקמת ארגון סלפי ג'האדי, אך יצא מן הכלא תוך זמן קצר. כאשר חזר לעראק הצטרף לג'מאעת סראיא אלמג'אהדין (קבוצת פלוגות לוחמי הג'האד), שבראשה עמד אבו טלחה אלעראקי. הארגון נשבע אמונים לאלקאעדה בהנהגת אבו מצעב אלזרקאוי; אלג'ולאני היה בחוג מקורביו. ב־2006 נעצר אלג'ולאני בעראק, לאחר שניסה להניח מטען נפץ לכוחות האמריקניים במדינה. הוא נכלא ועבר בין כמה בתי כלא במדינה כבעל אזרחות עיראקית, ונודע בכינוי אבו אשרף,⁷ בשלהי 2006 הוקם בעראק ארגון "דולת אלעראק" (מדינת עראק) האסלאמית, בעצם מדינת אלקאעדה בעראק, ולאחר שריצה עונש מאסר של חמש שנים הצטרף אלג'ולאני לארגון שבראשו עמד אבו בכר אלבע'דאדי.

נקודת מפנה חשובה בדרכו הייתה תחילת המהפכה בסוריה ב־2011 במסגרת "האביב הערבי".⁸ באוגוסט אותה שנה נכנס עם אנשיו לסוריה, והם החלו להקים תאים של אלקאעדה במדינה. בינואר 2012 הכריז על הקמת ג'בהת אלנצרה לאהל אלשאם – הזרוע של אלקאעדה בסוריה. הפעולות של ג'בהת אלנצרה היו נגד המשטר הסורי, והתרכזו באיכות הפעולות ולא בכמותן. הם ביצעו פעולות מסוג עמליאת אנע'מאסיה (פעולות של היטמעות בתוך יעד הפיגוע, וגרימת הרג רב ככל האפשר). אלג'ולאני הקפיד על חשיבות אלתדריב ואלאעדאד (האימון וההכנה), וג'בהת אלנצרה נשארה כפופה לדולת אלעראק של אלבע'דאדי עד אפריל 2013. אז שינה האחרון את שם הארגון שבראשו עמד לדאעש (אלדולה אלאסלאמיה פי אלעראק ואלשאם – המדינה האסלאמית בעראק ובאלשאם) כדי לבטא את כפיפותה של ג'בהת אלנצרה לארגון. בתגובה מיהר ג'ולאני להכריז כי ארגונו עצמאי, וכפוף ישירות להנהגת אלקאעדה. בצעד נגדי קרא אלבע'דאדי תיגר על אלקאעדה ועל

מנהיגיה, ואף האשימם בכפירה – מהלך שהגיע לשיאו בקיץ 2014, עת הכריז על כינונה של ח'ליפות אסלאמית בהנהגתו, למורת רוחה ואף התנגדותה של הנהגת אלקאעדה.

ביולי 2016 הכריז אלג'ולאני על התנתקותו מאלקאעדה, ועל כינון חזית חדשה תחת ג'בהת אלנצרה בשם ג'בהת פתח אלשאם. בשלב זה שינה את חזותו וחשף את פניו. גם הטון השתנה, והוא ראה עצמו כמי שמוביל פלג מהפכני סורי לשינוי שאינו רוצה להקים בסוריה בהכרח מדינה אסלאמית או אמירות אסלאמית. הוא התרכז עם כוחותיו במחוז אדלב ובְּרִיף של חלב; משם השתלט על אזורים שלא היו בשליטת המשטר הסורי. ב־2017 הקים את היאת תחריר אלשאם, שכללה כמה ארגונים דוגמת חרכת (תנועות) נור אלדין אלזנכי, וג'יש אלאחראר (צבא בני החורין). בצפון סוריה הקימה היאת תחריר אלשאם מעין מדינה, ושלטה בה ביטחונית וחברתית. בנובמבר 2017 הכריז אלג'ולאני על כינון חכומת אלאנקאד' אלסוריה (ממשלת ההצלה הסורית), שהפכה לזרוע הפוליטית של הארגון ומטרתה לשפר את רמת חיי התושבים בשטחים שהארגון שלט בהם, ולספק להם הגנה מפני מתקפות המשטר הסורי. אז עבר מהמאבק נגד המשטר הסורי ללחימה נגד פלגים מתחרים שחשש מעלייתם, דוגמת חראס אלדין (שומרי הדת). מטרתו הסופית הייתה להראות כי היאת תחריר אלשאם היא תנועה סורית לאומית הנלחמת נגד הטרור.

סמל "היאת תחריר אלשאם", "הרשות לשחרור אלשאם"

הסלפיה הג'האדית – השוקת האידיאולוגית והיחס לשיעה

הסלפיה הג'האדית היא אחד הזרמים בסלפיה, אלסלף אלצאלח (החזרה לדרך האבות הראשונים) של האסלאם. ארגוני הג'האד העולמי ובראשם אלקאעדה ו"המדינה האסלאמית" (שנודעה בשם דאעש עד הכרזת הח'ליפות ב־2014) אימצו את הזרם כשוקת אידיאולוגית. העיקרים האידיאולוגיים של הזרם הסלפי הג'האדי הם: תוחד (ייחוד האל) על כל היבטיו; חאכמיה (ריבונות האל) ושלילת כל שלטון של אדם על אדם; אלולאא' ואלבראא' (נאמנות למאמינים וניעור חוצן מן הכופרים); ביצוע ג'האד למגר את הכפירה ולא לשחרר את האדמה הכבושה בלבד – כלומר לא ג'האד לאומי כמו חמאס, אלא ג'האד למען אללה. אחד מעקרונות הסלפיה הג'האדית הוא האשמת מוסלמים בכפירה, ובראשם השיעים.⁹ כמה מן הארגונים הסלפים הג'האדיים ובראשם אלקאעדה בעראק, שהתפתחה לכדי דאעש, וכן ג'בהת אלנצרה בסוריה, גילו עוינות לשיעה כעיקרון אידיאולוגי וכסימן זהות.¹⁰ שלא כמו בעבר, התגובה השיעית לאיום מיזגה מאמצים פוליטיים וצבאיים לצד פולמוס. המדיניות האיראנית הייתה לגבש חזית משותפת עם הסונים מהזרם המרכזי, נגד הסלפים הג'האדיים והסעודים.¹¹

במסגרת מסמך "ההנחיות הכלליות לפעולת הג'האד" מ־2013 קבע איימן אלט'והארי כי אין להילחם נגד מה שכינה אלפֶּרֶק אלמֶנְחֶרֶפֶה (הכיתות הסוטות מדרך הישר) ובכללן השיעה, אלא אם נלחמו נגד הסונים. גם אם השיעים נלחמים נגד הסונים, יש לצמצם את התגובה רק לגורמים הנלחמים ולהבהיר כי מדובר בהגנה עצמית בלבד. אלט'והארי הדגיש כי יש להימנע מלפגוע בשיעים הבלתי מעורבים בלחימה ואין לפגוע במשכניהם – מקומות הפולחן שלהם – בטקסיהם הדתיים ובהתכנסויותיהם הדתיות. עם זאת, ציין כי יש להמשיך ולחשוף את השקר של השיעים ואת סטייתם מן האסלאם מבחינת עיקרי אמונתם ואורחות התנהגותם. המדיניות שהתוותה אלקאעדה נבעה מן הרצון להתרכז בלחימה נגד הברית הצלבנית בראשות ארצות הברית וישראל ובני ברית המקומיים במדינות האסלאם, דהיינו השליטים המוסלמים. נקודת המוצא במסמך הייתה התחשבות בשיקולי

עלות-תועלת – הרצון להביא תועלת ולמנוע נזק. שיקול מסוג זה הוא חלק מאלסיאסה אלשרעיה (ניהול המדיניות על פי השריעה).¹²

גישה פרקטית דומה הציג גם אבו מחמד אלמקדסי, התיאורטיקן הירדני של אלקאעדה, באיגרתו לתלמידו אבו מצעב אלזרקאוי. באיגרת מ־2005 הזהיר אלמקדסי מפני לקיחת סכנות יתר וגילוי הרפתקנות ביחס לדמם של לוחמי הג'יהאד ורכוש המוסלמים. לפיכך הציע לא להיגרר אחרי פגיעה בכלל השיעים, ולא להזיח את המערכה מהכובש האמריקני ועושי דברו לעבר מסגדי השיעים, למרות ההיסטוריה של עוינות השיעים כלפי הסונים. "אסור שכל השיעים יושמו בכף אחת, העם הפשוט והמיוחסים שבהם הנלחמים [נגד הסונים]". אלמקדסי העלה גם את הטיעון הפרקטי ולפיו אין תועלת בהכרזת מלחמה נגד עדות הנחשבות מוסלמיות, לנוכח כיבוש צלבני (כלומר אמריקני) פושע שאינו מבחין בין הסונים לשיעים.¹³ בניגוד לאלקאעדה, "המדינה האסלאמית" קבעה בעיקרי האמונה שלה כי "השיעים הסרבנים בעינינו הם עדת שיתוף (אלילים לאללה), חזרה מן האסלאם ולחיתה [נגד נאמני אללה ושליחו. על פי הכתוב בקראן 5:33]".¹⁴ עמדה זו, כפי שבאה לידי ביטוי בעיקרי אמונתה, דומה לזו של שיח' אבו בציר אלטרטוסי, סורי במוצאו שחי בלונדון והפך לתיאורטיקן חשוב של אלקאעדה הסלפית ג'האדית. פסיקתו ביחס לשיעה הייתה חד משמעית: "הצטברו הראיות המסורתיות, השכליות והנראות לעין כי אלרואפי' (השיעים הסרבנים) התרעשו (המאמינים בשנים עשר האמאמים) הם עדת שיתוף וחזרה מן האסלאם היוצאת מדת האסלאם. דתם מושתתת על שקר והאשמה בשקר, קביעת השקר כאמת ואיבה טמונה [נסתרת] לאסלאם ולמוסלמים".¹⁵

התפיסה הסלפית ג'האדית כלפי חזבאללה

על רקע עמדת אלטרטוסי ואלזרקאוי לשיעה, מעניין לעיין בעמדתם כלפי חזבאללה השיעית, יציר כפיה של איראן שלאחר המהפכה (1979). אלטרטוסי קבע כי חזבאללה הוא תוצר של איראן השיעית, ומקבל הוראות מאיראן וממשר הבעת' העלוי [שאותו כינה בגנאי "נַצְרִי"], בן הברית הגדול ביותר של איראן.¹⁶ לאיראן, הדגיש, יש מטרה אחת במזרח התיכון – לייצא את האסכולה השיעית – והאמצעי בידה לעשות זאת הוא חזבאללה.¹⁷ "עמדת חזבאללה בלבנון המתנגדת למדינת הציונים היהודים היא לאמיתו של דבר עמדה תקשורתית [כלומר לראווה בלבד], ועמדה של הטפה ועשיית נפשות לשם הפצת האסכולה השיעית בלבנון והתפשטותה בקרב ההמונים ותו לא". השיעים הצליחו לממש את מטרתם להפיץ את השיעה בקרב הסונים, ולראיה סונים, ובכלל זה בפלסטין, מניפים את תמונותיו של נשיא איראן אלח'מיני. כאשר הם נשאלים לפרש הדבר, הם משיבים כי חזבאללה בפעולותיה הצבאיות נגד ישראל וירי הטילים לעבר ישראל, הוכיחה שהשיעים מחזיקים באמת מבחינת אמונתם.¹⁸

התפיסת הסלפית ג'האדית כלפי "האחים המוסלמים" וחמאס

תפיסה זו שאלג'ולאני ינק ממנה, משתקפת בביקורתו הרעיונית הנוקבת של אלט'ואהרי כלפי מורשתו של חסן אלבנא ו"האחים המוסלמים". בספרו אלחצאד אלמר (הקציר המר) – האחים המוסלמים בשישים שנה הציג עצמו ביחס ל"אחים המוסלמים" כרופא המטפל בחולה הסובל מסרטן הקיבה ועומד למות, ולכן רואה כחובה להזהיר את החולה כי מחלתו מסוכנת, קטלנית ועומדת להתפשט בגופו.¹⁹

שלוש סוגיות עמדו במוקד הביקורות של אלט'ואהרי על "האחים המוסלמים":

1. דינו של שליט מוסלמי שאינו שולט על פי השריעה – החלפת השריעה בחוק העשוי בידי אדם, קבע אלט'ואהרי, היא כפירה, והמשטרים שעושים זאת יצאו מן האסלאם, שכן הם שולטים על פי חוקים שהם "חוקי היאסה בני זמננו". הוא האשים את "האחים המוסלמים" שלא האשימו בכפירה את השליטים ששולטים שלא על פי השריעה, ואף התנערו ממי שהאשים את השליטים הללו בכפירה.

2. הדמוקרטיה היא דת חדשה שמבוססת על ההאלהה של האדם, שכן היא מעניקה לבני האדם את זכות החקיקה בלי להגבילם. לפיכך היא דת כופרת שנוצרה בידי אדם. הוא האשים את "האחים המוסלמים" שקראו לדמוקרטיה, הכריזו כי היא האמצעי הלגיטימי לשינוי מצב המדינה והשתתפו בבחירות הפרלמנטריות במדינות מוסלמיות, דוגמת מצרים, הנשלטות בידי ממשלות כופרות שחזרו בהן מן האסלאם.²⁰

3. יסודות עיקר האמונה של אלולא' ואלבראא ש"האחים המוסלמים" חטאו בהם: האיסור לאמץ את הכופרים לבני ברית ולחברים (3:28 למשל);²¹ שנאת הכופרים ואי אהבתם – על פי הקראא' (58:22) אין זה מן הראוי כי המאמינים באללה וביום הדין יאהבו את מי שהתנגדו לאללה ולשליחו, אף אם אלה הם אבותיהם, בניהם, אחיהם וקרוביהם.²²

ביטוי לפולמוס של הסלפיה הג'האדית עם "האחים המוסלמים" נתנה "המדינה האסלאמית" בגיליון מספר 14 של Dabiq, כתב העת שלהם באנגלית.²³ במאמר ארוך תחת הכותרת "האחים המוסלמים" החוזרים מדת האסלאם" נכתב: "במהלך העשורים האחרונים סרטן קטלני צמח, התרבה, שינה צורה והתפשט תוך שהוא מנסה להטביע את האומה כולה בחזרה מדת האסלאם". דובר דאעש, אבו מוחמד אלעדנאני, תיאר אותם "מפלגה חילונית באצטלה אסלאמית; הם הגרועים והמושחתים שבחילונים. מפלגה שעובדת [הפועל שהשתמש בו הוא "עבד", לעבוד את אללה, לבצע פולחן] את הכיסאות ואת הפרלמנטים. הם יכולים לבצע ג'האד ולמות למען הדמוקרטיה, אך אינם יכולים לבצע ג'האד ולמות למען אללה. שמעתי את הדרשן שלהם [רמז ליוסף אלקרצ'אוי] בכינוס של מאות אלפים אומר במלוא פה: היהירו מלחזור לאחור; מותו למען הדמוקרטיה".²⁴

לעומת "האחים המוסלמים", בקרב הסלפים הג'האדים יש מי שהאשימו בכפירה את ממשלת חמאס, אך נזהרו שלא להאשים אישית בכפירה את מנהיגיה ופעילי הזרוע הצבאית, גדודי עז אלדין אלקסאם. למשל אבו אלוליד אלמקדסי, מייסד הארגון הסלפי אלתוחיד ואלג'האד ברצועת עזה כתב: "אנו סבורים שממשלת חמאס בפועל ביצעה [חטאים] ממבטלי האסלאם, ודברים שמביאים להאשמתה בכפירה.²⁵ סוגיית החלת דין התכפיר עליה, על מפקדיה ועל מנגנוניה נתונה לאג'תהאד – שיקול דעת רציונלי בגבולות השריעה.²⁶ אלה שהאשימו את חמאס וממשלתה (החל מ־2007, לאחר זכייתה בבחירות בינואר 2006) בכפירה, טענו כי היא אינה שולטת בעזה על פי השריעה, וכי השתתפה בבחירות למועצה המחוקקת הפלסטינית שניהלה הרשות הפלסטינית. מול טענה זו מעניין לציין את פסיקתו של אלטרטוסי, שהפריך את הראיות. "האשמה בכפירה של חמאס ומנהיגיה משמעה לגרום למוסלמים בעזה שהיא עמדת רבאט [ספר], להרוג זה את זה וכך יוסט לוע האקדח מהציונים היהודים לעבר המוסלמים".²⁷ כאשר נשאל אם מבחינה הלכתית מותר להצטרף לחמאס כתנועה המשכית ל"אחים המוסלמים" השיב בשלילה. לדבריו "האחים המוסלמים" הם קבוצה שיצרה הכלאה בין האסלאם ועולם המונחים החילוני, הליברלי והדמוקרטי. אפשר להילחם נגד הציונים היהודים רק באמצעות חמאס והזרוע הצבאית שלה; זו חובה דתית להילחם עימם.²⁸

את גישתה לאלקאעדה ביטאה חמאס בין היתר בפרשת מסגד אבן תימיה ברפיח באוגוסט 2009. אנשי חמאס פרצו למסגד ביום שישי תוך ירי מסיבי, לאחר שדרשן המסגד, עבד אללטיף מוסא, מנהיג ארגון ג'נד אנצאר אללה (צבא תומכי אללה) המזוהה עם אלקאעדה, הכריז על הקמת אמירות אסלאמית בעזה. בחמאס ראו זאת כמרד בשליט המוסלמי הלגיטימי, דהיינו שלטון חמאס ברצועה. ב־14 באוגוסט 2009 נכנסו אנשי חמאס למסגד אבן תימיה ברפיח, והטילו מצור על תומכי ג'נד אנצאר אללה בטענה כי הם מורדים. בעימותים הרגו את מנהיג הארגון, עבד אללטיף מוסא; את מפקדו הצבאי, ח'אלד בנאת הידוע בכינויו עבד אללה אלסורי; ו־22 מאנשי הארגון. כ־130 נפצעו ועשרות נעצרו.²⁹

אלג'ולאני – בין אלקאעדה ודאעש

דאעש קראה תיגר על ארגוני הג'האד הסלפים הג'האדיים בראשות אלקאעדה, וחברי קבוצות הג'האד למיניהן נקראו אליה שכן עם הקמת הח'ליפות פגה תקפותו של כל ארגון אסלאמי אחר. בראשית מרס 2014 פרסם אלעדנאני נאום מוקלט (בכותרת 3:61 "ונתפלל כי על המכזבים תחול קללת אללה"), ובו תקף את ארגוני הג'האד שפעלו בסוריה ובייחוד את ג'בהת אלנצרה אותה כינה "ג'בהת אלע'דר ואל'ח'יאנה" (חזית של בגידה ומעילה) ואת העומד בראשה. אלעדנאני טען כי החזית של אלג'ולאני נלחמת נגדם בטענה שהם מורדים הקרובים לכפירה, ונמנעים מלפנות למשפט השריעה.

לנוכח היריבות בין אלקאעדה ודאעש, ובכלל זה על אדמת סוריה, אין תמה כי דאעש מבקרת בחריפות את היאת תחריר אלשאם וג'ולאני על עיצוב השלטון החדש בסוריה שלאחר אלאסד. במאמר המערכת של שבועון דאעש אלנבא מ־6 בדצמבר 2024 באה לביטוי תפיסת המדינה האסלאמית בנוגע למהפכה: "זאת מהפכה ג'אהלית [כלומר לא אסלאמית, ואף אלילית] שחותרת ל'ביסוס תפיסת המדינה', ומתכוונים ודאי ל'מדינה אזרחית' שלמענה נלחמו נגד המדינה האסלאמית. זאת מהפכה ולא ג'האד למען אללה. מהפכת שחרור מ'משטר דיוכי' ששולט שלטון יחיד בבקשה להגיע למשטר אחר, 'דמוקרטי', שבו מחלקים את השלטון. אלה המושגים והיסודות

של המהפכות, וזאת הצורה של 'סוריה החופשית' לאחר עידן 'סוריה של אסד'. תמציתה [של המהפכה] היא ניתוח פסל מכוער ובניית פסל אחר על חורבותיו עם פנים יפות". בעיני "המדינה האסלאמית", מבחינה שרעית יש כאן מאבק "לאומי – נצירי", אך יציאת אזורים משליטה נצירית (עלוית) לשליטת תורכיה החילונית ופלגיה הלאומיים אין פירושה השתחררות מגולם הג'אהליה, אלא מעבר לתקופת ג'אהליה נוספת.³⁰ במאמר המערכת בשבוע שלאחר מכן, לאחר הדחת אלאסד, נכתב כי ארצות הברית, ישראל, רוסיה ואיראן, אימצו את התדג'ין (אסטרטגיית האילוף), הכשירו על אש קטנה חלופה למשטר באדלב והכינו מתכונת של שלטון המקובל מבחינה בין־לאומית שעיקרה שלטון לאומי "קשוח וקשה" עם הרוב המאמין ו"רך" עם "המיעוט" הכופר. לדברי "המדינה האסלאמית", האילוף של הגורמים בסוריה שקיבלו לבסוף את השלטון לידיהם נמשך זמן רב, והמאלפים וידאו כי גופים אלה רציניים בלחימה נגד הג'אהד והרס האמונה.

אחת הסיבות שתנועות ג'אהדיות הסכימו ללכת בערוץ זה שקרא לו דאעש "הערוץ הג'אהלי", היא שאותם לוחמי ג'אהד מבויתים ומאולפים הגיעו למסקנה נחרצת כי אין תועלת בהליכה בדרך הג'אהד כדי לחולל את השינוי המקווה, שכן הם עתידים להתעמת עם כוחות הכפירה העולמית ולשלם מחיר כבד. על כן לאחר 13 שנים של ג'אהד מהפכני בסוריה, הפך עיקר האמונה של הנאמנות וניעור החוצן לטאא'פיה (עדתיות), והמהפכה קיבלה פירוש כ"לחימה הכרחית" נגד משפחה שלטת [כלומר משפחת אלאסד] ולא מלחמת דת נגד משטר נצירי כופר. מבחינת "המדינה האסלאמית", המילה תחריר קיבלה משמעות חדשה בסוריה שלאחר נפילת שלטון אלאסד: זו השתחררות משלטון האסלאם. בעוד בעיני דאעש שחרור משמעו כי דיני השריעה הם שישלטו.³¹

ראש תנועת חמאס בחוץ ח'אלד משעל בפגישה עם עיתונאים: "העם הסורי גילה נחישות מופלאה במימוש כמיהותיו". מקור: <https://tinyurl.com/3ce8pf4u>

אמירות לאחר המהפכה לעומת התבטאויות בעבר: האמנם סתירה?

ב־6 בדצמבר 2024 התראיין אלג'ולאני לסי־אן־אן, לפני נפילת המשטר אך לאחר השתלטות המורדים על העיר חמאה. כאשר נשאל על היותו מנהיג היאת תחריר אלשאם, שהיא גלגול של אלקאעדה, השיב כי מדובר בפלג אחד בבניית סוריה החדשה שאינו מטרה בפני עצמה, אלא אמצעי לביצוע משימת העימות נגד המשטר הסורי. כאשר תסתיים משימה זאת, טען, פלג זה אולי יתפרק ויהפוך להיות חלק מהשלטון וממוסדות המדינה. אלג'ולאני ציין בריאיון כי הנסיבות של המקום, הזמן והמציאות מכתיבות את אופן הדיבור ואת השיח. בעת מלחמה ומשטמה, לדבריו, לא מדברים כבעת שלום. על האדם להתפתח בשיח שלו, לגונו ולהתאימו לתקופה ולמציאות, מכיוון שאדם הקופא על שמריו במחשבותיו ומחזיק באותם עקרונות אינו יכול לנהל חברות או לפתור סכסוכים כמו אלה בסוריה. לשאלת המראיינת בנוגע לסיווגו כטרוריסט, השיב כי על האנשים לבחון מעשים ולא דיבורים. הסיווג של טרוריסט, לדעתו, פוליטי ומוטעה, והפך לנשק שנועד להילחם נגד יריבים פוליטיים. זו מעין אופנה לסווג אנשים כטרוריסטים, כך לכל מדינה יש רשימה של המואשמים בטרור. טרוריסט, הגדיר אלג'ולאני, הוא מי שהורג אזרחים, חפים מפשע ובכוונה תחילה מזיק וכופה עליהם להגר מבתיהם. בהקשר זה טען כי סוגיית הפגיעה באזרחים הייתה סלע מחלוקת בין אלקאעדה לדאעש: הוא טען כי התנגד לחלוטין לפגיעה באזרחים, לפגיעות חסרות הבחנה באנשים בלתי מעורבים או לפתיחה באש לכל הכיוונים. לדבריו, גם כעת בלחימה הם נמנעים מלפגוע באזרחים. לפיכך הגדרת המונח טרוריסט דורשת עיון מחדש ודיוק המונח. את השתתפותו במלחמה בעראק הסביר כמלחמת הגנה על העראקים. בשאלת נוכחות כוחות אמריקניים בסוריה אמר כי סוריה

זקוקה היום לפנות לשיח לאומי פנימי, המנותק מהתערבות חיצונית. לאחר נפילת המשטר, טען, לא יהיה עוד צורך בהימצאות כוחות זרים בסוריה. אם נוכחות הכוחות תשרת את התועלות של סוריה – יש לעגן זאת בחוק. על כן הנוכחות העכשווית של כוחות זרים בסוריה איננה בריאה: או שתעוגן בחוק, או שהכוחות הזרים ייצאו ממנה.

בריאיון לרשת אלערביה ב־29 בדצמבר 2024 אמר כי לא ראוי שסוריה תנוהל במנטליות של קבוצות ופלגים, ולכן צפוי שהיא תחריר אלשאם תפורק במסגרת ועידת השיח הלאומי.³² עוד קבע כי הם רוצים לנהל את השלב הנוכחי בסוריה לא באורח חשיבה של מהפכה אלא של מדינה. לאיראן הציע לעשות חשבון נפש ביחס להתערבותה באזור, שכן סגנונה בסוריה יצר, לדבריו, פצעים רבים. הוא טען כי היחסים בין איראן לסוריה צריכים להתבסס על כיבוד הריבונות של שתי המדינות, על אי התערבות בעניינים הפנימיים של סוריה ובלי להכניס קנאות עדתית. וכמובן ללא תמיכה במיליציות איראניות במדינה. סוריה צריכה להיות לסורים. לאחר מינויו לנשיא ב־29 בינואר 2025 העניק ריאיון לטלוויזיה הסורית,³³ ובו הסביר את חובות המשטר החדש לאזרחיו, ואת המפתח לחזרת המהגרים לסוריה באמצעות פסוק קראא'ני (106:4): "אשר האכילם לעת רעב, והבטיחם מסכנה". רוצה לומר, המשטר צריך לדאוג לפרנסה ואוכל ולהבטיח את ביטחון האזרחים. את המשטר תיאר כרפובליקני (ג'מהורי), והדגיש את חשיבות הפרלמנט. הבחירות זקוקות לתשתית, ולכן יעברו 4–5 שנים עד שיוכלו להיערך.

אולם כדי להבין נכונה את תפיסותיו של ג'ולאני, יש לחזור לנאומיו מהעבר. בנאומו מ־13 ביולי 2014 ציטט את פסוק 7 בסורת אלסארא', 17, המסע הלילי, והתייחס בכלל לנאמר בפסוקים 4–8 בסורה זו, כלומר שתי ההבטחות להעניש את בני ישראל (שהיו הבסיס של חמאס למתקפת 7 באוקטובר 2023). בפסוקים מסופר כי בני ישראל יפצו שחיתות על פני האדמה פעמיים, ובשל כך אללה יענישם. הכוונה לחורבן בית ראשון (586 לפנה"ס) וחורבן בית שני (70 לספירה), ויש אומרים כי ההבטחות או לפחות השנייה היא עכשווית. אלג'ולאני קבע כי כבר 1,400 שנה מחכים המוסלמים לקיום הנאמר בפסוק 7 בסורה 17, כלומר שצבא מוסלמי ייכנס לאלקצא, יכלים את היהודים ויחריב את מה שכבשו. מבחינתו, ההוכחה שהדבר אפשרי היא שבין ג'בהת אלנצרה והיהודים מפרידה גדר, ולדבריו "לו רצינו לזרוק לעברם אבנים (מעבר לגדר), היינו כבר מיידים בהם". המוסלמים מחכים למימוש הבטחה קראא'נית זו מהצהרת בלפור ב־1917. משימת שחרור אלקצא היא בעיניו חוב קדוש ופיקדון שאסור להפר, ואותו נושאים לוחמי החזית. לפי האסלאם (סורת אלנפאל, 8:27) אסור למוסלמים לבגוד בפיקדון שהוטל עליהם. לפיכך הזהיר את לוחמי החזית שלא להסתפק בשחרור סוריה בלבד, אלא לעבור לאחר שחרורה לשחרור אלקצא. לדבריו, הדבר היחיד המפריד בין החזית ללחימה נגד היהודים הוא מיגור המשטר העלוי. הוא טען כי היוזמה והמפתח בידי החזית בשל ההקרבה שלה בג'האד, ולכן שחרור אלקצא הפך מחלום למציאות תוך זמן קצר.

ביולי 2014 ראה אלג'ולאני שעת כושר לשחרור אלקצא, שכן לדבריו ארצות הברית חזרה מאה שנים לאחר לאחר מלחמותיה באפגניסטן (2001–2021), בעראק (2003–2011), בתימן ובסומליה (1993). לטענתו היא לא תשוב לדרך על אדמת המוסלמים, ולכן בשלה העת שלוחמי החזית יקטפו את פירות הג'האד שלהם ושל אלקאעדה. בניגוד להתבטאויותיו בעבר בפרט ושל החזית בכלל – ששמו דגש על המלחמה באלעדו אלקריב (האויב הקרוב), דהיינו המשטר העלוי שנחשב כופר, ולא הרחיבו מלל כלל על אלעדו אלבעיד (האויב הרחוק) כלומר ארצות הברית וישראל או "הברית הציונית-צלבנית" – נאום אלג'ולאני ביולי 2014 היה בבחינת נקודת מפנה חשובה, שבה קבע כי לאחר חיסול המשטר העלוי תשחרר אלקצא. הפרסומים של החזית עד לנאום עסקו בעיקר בלחימה נגד המשטר הסורי, והייתה בהם התייחסות מעטה לישראל, לעיתים בעקיפין או במשתמע.³⁴ נאום אחר ב־28 בספטמבר אותה שנה, תחת הכותרת הפיוטית "לאהל אלופא' יהונ אלעטאא" (לאנשי הנאמנות, העומדים בהבטחתם יקל המתת, כלומר הם נכונים להקריב את עצמם למימוש הבטחתם), נועד להשיא עצה למוסלמים הסונים בעקבות המתקפה המערבית על דאעש, ולהזהיר את הכופרים – האמריקנים ובני בריתם – מתוצאות מסע הצלב החדש שלהם.³⁵ המתקפה המערבית על דאעש בסוריה ובעראק יצרה מציאות שבה החזית נלחמה בעת ובעונה אחת הן נגד האויב הקרוב – משטר אלאסד – הן נגד האויב הרחוק – ארצות הברית (המלחמה נגד ישראל לא זכתה להבלטה ולהרחבה בנאום).

אלג'ולאני האשים את ארצות הברית שמתחילת ההפגנות נגד המשטר בסוריה (2011) והנפת דגל הג'האד נגדו ניסתה לסכל זאת באמצעים שונים. לאחר כישלון ניסיונות אלה החליטה להתערב צבאית, ולנצל את העילה שסיפק לה תנטיים אדולה (ארגון המדינה) –³⁶ דאעש. כלומר אלג'ולאני רמז לשיתוף פעולה בין המשטר העלוי והברית הצלבנית שמשרתת אותו. לפיכך עודד את אנשי החזית להילחם נגדם,³⁷ ואמר כי הגיע תורם למלחמה חדשה נגד עובדי הצלב ומשתפי הפעולה עימם מקרב חת'אלה אלערב (חלאת הערבים). בהקשר זה ציטט בתי שיר של המצביא המוסלמי החשוב, ח'אלד בן אלוליד, בעת שכבש את אלשאם (בין השנים 634–638, בתקופת

ח'ליפותו של עמר בן אלח'טאב), ועודד את לוחמי החזית למגר את הכפירה בסוריה כמו בעת שחרורה משלטון הביזנטים בימי עמר. הוא סבר כי המתקפה הצלבנית תכפיל את פעולות החזית נגד המשטר העלוי, והבטיח שהחזית תמשיך לשבת בנקודות אסטרטגיות ולבצע ג'האד (כינה זאת "מראבטה") נגד המשטר העלוי ובני בריתו. אלג'ולאני הדגיש כי המתקפה הצלבנית תביא להעתקת המערכה ללב מדינות המערב, ואת מחיר המלחמה לא ישלמו רק מנהיגי המערב אלא בעיקר האזרחים, שכן לדבריו לא ייתכן כי המוסלמים כציבור יראו את בניהם מופצצים ונהרגים במדינות מוסלמיות בעוד אזרחי המערב חיים בבטחה במדינותיהם. הוא שאל את האמריקנים אם שכחו את הרוגיהם בעיראק, באפגניסטאן ובסומליה, ואת מראות 11 בספטמבר, והזכיר את הלקח שלימד אסאמה בן לאדן – שהפתרון היחיד למנוע מלחמה עם לוחמי הג'האד הוא למשוך את ידם מן האזור, להפסיק את תמיכתם ומתן חסותם ליהודים ולהימנע לגזול את אוצרות המוסלמים.³⁸

חזבאללה "זכתה" מאלג'ולאני לכינוי "חזב אלשיטאן" (מפלגת השטן). לדבריו, הם יילחמו בסונים בלבנון כפי שעשו בסוריה. זאת מכיוון שהם נלחמים בסונה כנקמה על רצח אלח'סין בן עלי בכרבלא' (680 לספירה), שהוא אמתלה בידי איראן להקים מחדש את האימפריה הפרסית. לפי נאומו, נצאללה אותו כינה בגנאי "חסן המסכן", גרר את לבנון למלחמה פנימית ולא למד לקח מהפגיעה הקשה של לוחמי הג'האד במשטר העלוי וחזבאללה, וממה שאירע לשיעים בעיראק. אלג'ולאני קרא לסונים בלבנון להרחיק את בניהם מהצבא, שלדעתו עושה דברו של חזבאללה, ולצרפם לשורות לוחמי הג'האד. היהודים ופלסטיין, כאמור, לא תפסו אמנם מקום מרכזי בנאומו להוציא כמה אזכורים, לעומת נאומו ביולי שבו לא הוזכרו כלל. לדבריו, המאבק ההיסטורי של המוסלמים היה נגד שלושה אויבים: האימפריה הפרסית, האימפריה הביזנטית והיהודים. בעבר נטתה הכף לצד המוסלמים, וכך יקרה גם כעת שכן "האמת [קרי האסלאם] על העליונה והשקרים הם שפלים". לפי אלג'ולאני, מפת המאבק די דומה לעבר: עיראק, סוריה ולבנון נשלטות בידי "החולמים להשיב את פאר הפרסים", כלומר השיעים, דהיינו איראן; מדינות המפרץ ומצרים בידי הביזנטים, שממשיכיהם הם האמריקנים, באמצעות השליטים הבוגדים במדינות אלה; ואילו פלסטיין וירדן בידי היהודים. כל אחד מאויבים אלה, הדגיש, שואף להתפשט ולהרחיב את תחום השפעתו, ואילו לוחמי הג'האד מסכלים ומפוגגים את חלומותיהם.

את הסתירה בין התבטאויותיו בעבר ובין התבטאויותיו (הפומביות) לאחר הדחת משטר אלאסד מפרשים פרשנים כמהפך שחל בגישותיו ובהשקפותיו. יש שהעניקו כותרות כמו: "ג'ולאני: ממקאתל (לוחם) לרג'ל דולה (איש מדינה)";³⁹ "מהמדים הצבאיים לחליפה";⁴⁰ "מהעמאמה (מגבעת) [של לוחם הג'האד] לבד'לה (חליפה) [של הפוליטיקאי]".⁴¹ אפשר להסביר את התבטאויותיו באמצעות המונח שהשתמש בו אלט'ואהרי במסמך ההנחיות הכלליות לפעולת הג'האד מ־2013. הוא כתב כי ההנחיות לפעילי הג'האד הן מתוך הסיאסה השרעית (ניהול מדיניות על פי השריעה) ששואפת להביא תועלות ולמנוע נזקים. אחת ההנחיות ברוח זאת הייתה לא להילחם נגד כיתות הסוטות מדרך הישר, דוגמת השיעים, האסמאעילים, הקאדיאניה והצופים, כל עוד אלה אינם נלחמים נגד הסונים. עקרון נוסף הוא לא לפגוע בנוצרים הגרים במדינות האסלאם, ואם הם תוקפים – יש להסתפק במידה כנגד מידה. על פי ההנחיות ברוח הסיאסה השרעית, הקדימות והעדיפות יינתנו לעימות נגד אויבי האסלאם ויריביו, ולכן הכלל שאימצה אלקאעדה ביחס לקבוצות האסלאמיות האחרות הוא: "נשתף פעולה במה שאנו מסכימים עליו, ונשיא עצה זה לזה במה שאנו חלוקים לגביו".

אלג'ולאני מתאמץ להציג תדמית חדשה של מנהיג אסלאמי מתון ופרגמטי. בינתיים הוא מצליח לשכנע גורמים במערב, ובראשם ארצות הברית וגורמים בעולם הערבי והמוסלמי, ברצינותו לבנות את סוריה החדשה. בריאיון לניו יורק טיימס ב־17 בדצמבר 2024 אמר כי אדמות סוריה לא ישמשו למתקפה נגד ישראל, וכי הם מחויבים להסכם הפרדת הכוחות (1974). באותו ריאיון ביקר את כניסת ישראל לאזור החיץ בין ישראל לסוריה.⁴² את השפה שהוא משתמש בה, ובמיוחד כלפי המערב, אפשר להסביר באמצעות עקרונות השיח האסלאמי בעידן הגלובליזציה שקבע אלקרצ'אוי.⁴³ את העקרונות גיבש על בסיס פסוק 125 בסורת אלנחל, 16. לפי פסוק זה הדעוה – הטפה ועשיית נפשות – תיעשה בחכמה, בדברי מוסר נעים ובהתנצחות עם החולקים עליך בדרכי נועם. אחד העקרונות שגזר אלקרצ'אוי לשיח האסלאמי היום הוא הצורך לדבר עם אנשים בלשונם כדי שייבנו (על בסיס הכתוב בקראאן 14:4). את העיקרון הסביר: "אין הכוונה רק לדבר עם הסינים בסינית ועם הרוסים ברוסית. אלא המובן הוא עמוק יותר: לדבר עם האנשים במזרח בלשון אנשי המזרח ובמערב בלשון אנשי המערב. [כמו כן] לדבר במאה ה־21 בלשונם ולא בלשון המאות שעברו".⁴⁴ אחד העקרונות – לדבר אסלאמית בעידן הגלובליזציה – הוא לא לפנות למי שיש עימו מחלוקת בתואר "כופר", אף אם המוסלמים סבורים כך, אלא לכנותו "לא מוסלמי". כך, הסביר אלקרצ'אוי, "לא ויתרנו על האמונה שדתנו היא [דת] האמת, וכי כל מי שאינו מאמין בשליחות מחמד הוא כופר".⁴⁵ העיקרון המנחה בבחירת המונחים בפנייה לכופרים הוא כי המהות היא לא השם שבו משתמשים, אלא תוכנו. סביר להניח כי גם אלג'ולאני מאמץ זאת.

הפגישה בין אחמד אלשרע לשיח' אסאמה אלרפאעי, 10 בינואר 2025. מקור: <https://tinyurl.com/2bher5pa>

סוריה בעידן אלשרע – ממדינה עלוית למדינה אסלאמית

משטר הבעת' ששלט בסוריה ממרס 1963 הציב אתגר אידיאולוגי, פוליטי, חברתי וכלכלי, ל"אחים המוסלמים". הוא דחק אותם מלב הקונצנזוס במדינה, ועלה על דרך המאבק האלים. המשטר ביקש לייעד לאסלאם תפקיד שולי ואף זניח בחיי החברה והמדינה. כחלופה לאסלאם הוציע את הערביות החילונית מבית מדרשו של מישל עפלך, מייסד הבעת', כמסגרת זהות בסיסית ברמת הפרט, הקהילה הפוליטית ואף האומה הערבית כולה.⁴⁶ חאפט' אלאסד אימץ תפיסה הרואה באסלאם נדבך חשוב בתולדותיה ובמורשתה התרבותית של האומה הערבית, אולם לא דת הלכה המכתיבה את אורח החיים. האב ובנו אימצו מדיניות אסלאמית שנועדה להפוך את סוריה למדינה מוסלמית, השואבת לגיטימציה דתית מאימוץ האסלאם ומוסדותיו. עם זאת, בשאר נמנע מלפתוח את נאום ההכתרה שלו באמירת הבסמלה (בסם אללה אלרחמאן אלרחים), רכיב הכרחי בנאומו של כל פוליטיקאי שמכבד את עצמו בעולם הערבי מוסלמי, וכך הלך בעקבות אביו שנמנע אף הוא מלפתוח כך את נאומו או לכלול בהם מוטיבים דתיים כלשהם. כמו אביו גם בשאר הקפיד לטפח תדמית למראית עין של שליט מאמין המחויב לאסלאם ופועל בשמו. למשל בתקשורת הסורית דווח דרך קבע על השתתפותו בתפילות החג במסגד.⁴⁷ משטרי אלאסד, האב והבן, אמנם הכירו בכוחו ובמעמדו של האסלאם, אך ביקשו לקיים הפרדה בין דת ומדינה ולשלול את תפיסת האסלאם הפוליטי שעמדה בין השנים 1976–1982 בבסיס המרד של "האחים המוסלמים" נגדו.⁴⁸

בסוריה שלאחר הדחת בשאר שולט שלטון אסלאמי. את דבר המשטר החדש הציג ראש ממשלת המעבר, מחמד אלבשיר, בדרשת יום שישי ב־13 בדצמבר 2024, במסגד האומיי בדמשק. בדרשתו כינה את ניצחון המהפכה בסוריה "ניצחון (נצר) והכרעה ברורה (פתח מבין)". צמד מילים זה הוא מהקראא'ן (61:13). בהקשר לניצחון ציטט אלבשיר את שני הפסוקים הראשונים של סורת אלפתח (48), שירדה בעקבות שחרור מכה מעבודת האלילים על ידי הנביא מחמד. אחד ההסברים שהציע להצלחת המהפכה הוא דרכו של אללה בניהול היקום: העריצים אחריתם להיעלם, ואילו המדוכאים ינצחו. בהקשר זה ציטט את הפסוק הקראא'ני מסיפור פרעה ובני ישראל (28:5): "אללה עשה חסד עם בני ישראל שדוכאו במצרים על ידי פרעה, ושם אותם לאדוני הארץ וליורשיה". באותו אופן אללה עשה חסד עם הסורים והעניק את ניצחון המהפכה על עריצותו של בשאר אלאסד. בדרשתו ציטט חדיית' מפי הנביא בשבח אלשאם: "אם אנשי אלשאם מושחתים אין טוב בכם. קבוצה מאומת לא תחדל לנצח [את אויביה], לא יזיק להם מי שנטשם, עד יום הדין [הם יהיו כאלה]".⁴⁹ מסורת זו נודעה בשם "העדה הנעזרת על ידי אללה [לנצח את אויביה]", ובחלק מגרסאותיה מצוין כי קבוצה זו נמצאת בירושלים ובמבואותיה. לוחמי הג'האד בפלסטין ובכללם חמאס רואים עצמם כעדה זו. אלבשיר ציטט בנאומו את הפסוק הראשון בסורת אלאסראא' (17), המתייחס למסעו הלילי של מחמד ממכה לאלמדינה. הפסוק הוא נר לרגלי חמאס לחובת הג'האד לשחרור פלסטין, ובראשה אלאקצא.

מחמד אלבשיר, ראש ממשלת המעבר בסוריה, בדרשת יום שישי במסגד אלאמוי בדמשק, 13 בדצמבר 2024. מקור: <https://tinyurl.com/3wmevdhm>

את נאום הראשון לאחר מינויו לנשיא סוריה פתח אלשרע באמירת "בשם אללה הרחמן הרחום, השבח לאללה ריבון העולמים, והתפילה והשלום על שליחו האמין ועל משפחתו וחבריו כולם". בתחילת נאומו הדגיש כי סוריה שוחררה בראש ובראשונה בזכות חסדו של אללה, ורק לאחר מכן בזכות המאמץ האנושי וההקרבה.⁵⁰ אחד מאנשי הדת (עלמאא') הסורים הבכירים ששבו לסוריה לאחר ניצחון המהפכה הוא שיח' עבד אלכרים אלרפאעי, המפתי של סוריה, ששב לדמשק ב־5 בינואר 2025 לאחר היעדרות של 13 שנים. אלרפאעי היה ממתנגדיו הבולטים של משטר אלאסד, ועם שובו נערכה לו קבלת פנים ציבורית מיוחדת במסגד שהקים אביו. אלרפאעי משמש יו"ר "אגודת (ראבטה) אנשי הדת של אלשאם" ו"המועצה האסלאמית הסורית".

בנובמבר 2021 בחרה המועצה באלרפאעי למפתי של סוריה, כאשר הרקע למינוי היה ביטול המשרה על ידי בשאר אלאסד, ופיטוריו של המפתי דאז, שיח' אחמד בדר אלדין חסון. אלרפאעי ביקר בחריפות את המשטר ואת האלימות שהפעיל נגד המורדים. לפיכך באוגוסט 2011 הצרו כוחות הביטחון הסוריים את צעדיו, פשטו על מסגד שנקרא על שם אביו והיכו את השיח' ואת המפגינים. המשטר מנע מאלרפאעי לדרוש במסגד, והוא נאלץ לעקור מסוריה לתורכיה. אלרפאעי יצא בחריפות גם נגד דאעש וגישתה התומכת בהאשמה בכפירה של מוסלמים. מבחינה רשמית הוא מכחיש את חברותו ב"אחים המוסלמים",⁵¹ ומעדיף להציג עצמו כשייך לאסכולה השאמית של אנשי הדת, שהיא נטולת מגמה פוליטית. אולם הוא חבר במועצת הנאמנים של "האיחוד העולמי של אנשי הדת של המוסלמים", גוף פסיקתי שהקים אלקרצ'אוי ב־2004. האיחוד אמנם אינו גוף רשמי של "האחים המוסלמים", אך פסיקותיו חושפות הזדהות עימם ועם חמאס והג'יהאד בפלסטין בפרט.

ב־2021 פרסם מזכ"ל האיחוד, שיח' עלי אלקרה, הודעה באתר האיחוד ובה בירך את אלרפאעי לרגל היבחרו למפתי,⁵² ומייד לאחר חזרתו לסוריה בינואר 2025 זכה הנושא לכותרת באתר האיחוד.⁵³ אלרפאעי מקובל בחוגי "האחים המוסלמים", והדבר משתקף למשל בהודעת המפקח הכללי (אלמרקב אלעאם) שלהם בסוריה לרגל בחירתו של אלרפאעי למפתי של סוריה.⁵⁴

אין תמימות דעים בעולם האסלאמי בנוגע למהפכה בסוריה. בשבועון "המדינה האסלאמית" אלנבא מ־5 בדצמבר 2024 נכתב מאמר בכותרת "סוריה החופשית וסוריה של אלאסד!". במאמר זה הובעה גישת דאעש למהפכת אלג'ולאני: "זאת היא מהפכה של ג'אהליה שחותרת להשריש את תפיסת המדינה ובאופן מוחלט הם מתכוונים ל'מדינה אזרחית' שהם נלחמו למענה נגד המדינה האסלאמית. זאת מהפכה ולא ג'יהאד למען אללה. זו מהפכת שחרור מ'משטר דיקוי' עריץ במטרה להגיע למשטר אחר 'דמוקרטי', שבו מחלקים את השלטון". מבחינת דאעש מדובר בהפלת פסל מכוער, ובניית אחר עם פנים יפים על שרידיו.⁵⁵ חמאס, לעומת זאת, בירכה את העם הסורי על הצלחתו לממש את כמיהותיו לחירות ולצדק, וקראה לכל רכיבי העם הסורי לאחד את שורותיו ולהתעלות על כאבי העבר. היא ציינה בכרוז כי העם הסורי יכול להתמודד עם כל האתגרים ולעבור את השלב

הרגיש הזה, מה שיאפשר לסוריה ולעמה למלא את תפקידם ההיסטורי והמרכזי בתמיכה בעם הפלסטיני ובהתנגדותו, כלומר בחמאס.⁵⁶

שיבת השיח' אסאמה אלרפאעי לדמשק, ינואר 2025. מקור: <https://iumsonline.org/ar/ContentDetails.aspx?ID=37076>

סיכום

הגוף שהוביל את המהפכה בדצמבר 2024 הוא היאת תחריר אלשאם והעומד בראשו, אבו מוחמד אלג'ולאני (אחמד אלשרע). התבטאויותיו לאחר המהפכה נראות לגורמים במערב מתונות בהשוואה להתבטאויותיו מ־2014, אז היה מחויב ארגונית לאלקאעדה, אך כדי להעריך את תפיסותיו יש לשים לב כי הביטוי תחריר אלשאם רחב יותר משחרור סוריה משלטונו של אלאסד בן הדת הנצירית-אלילית בעיני הסלפים הג'האדים, ויש קשר ישיר במסורת המוסלמית בין אלשאם ובין פלסטין. את ההתבטאויות הכביכול מתונות בעיני המערב אפשר להסביר מבחינה אסלאמית לנוכח המונח אליסאסה אלשרעיה שאימצה אלקאעדה ב־2013, שמהותו לשקול תועלת מול נזק בכל פעולת ג'האד. העובדה שדאעש רואה בהיאית תחריר אלשאם ובג'ולאני גרסאות מאולפות ומבויתות של הסלפיה הג'האדית, יכולה להצביע על ההבדל האידיאולוגי והשסע התפיסתי בין דאעש ואלקאעדה.

הגורמים ששולטים כרגע בסוריה ומגבשים את דפוסי המשטר בה הם אנטי־שיעים, ובמהותם נגד "האחים המוסלמים" וחמאס, אך הדבר אינו הופך אותם לבני ברית טבעיים של ישראל ולשוחרי שלום. כפי שאמר ג'ולאני בנאומו ב־2014, המוסלמים מחכים למעלה מאלף שנים להיכנס לאלאקצא ולהחריב את שכבשו היהודים, כאשר מה שמפריד בין ג'בהת אלנצרה בסוריה ליהודים זו גדר. משימת שחרור אלאקצא היא, בעיני אג'ולאני, חוב קדוש ופיקדון שאסור להפר, ואותו נושאים לוחמי החזית. יש להניח כי דברים אלה הם עדיין אבן יסוד בהשקפותיו, ואולי ביתר שאת לאחר שהצליח להדיח את משטר אלאסד. ימים יגידו היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו. כבר כעת אפשר לקבוע כי האסלאם חזר לסוריה – מתקופת משטר אלאסד, האב והבן, שבה האסלאם היה נוכח אך הוצנע – למשטר שדובריו בחלקם מדברים אסלאמית. המשטר בסוריה היום נגד איראן, ואינו רוצה בנוכחותה, אך יכול להיות כר פורה לארגונים סוניים ולהתנגדות אסלאמית לישראל ובראשה חמאס והג'האד האסלאמי הפלסטיני.

**מאמר זה הוא עיבוד לסקירה רחבה יותר שהפיץ אמ"ן בינואר 2025.
לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן**

הערות

- [1] על המלחמה בסוריה בין 2011–2017 ראה: זיסר, א' (2020). סוריה במלחמה – עלייתה ונפילתה של המהפכה בסוריה. מערכות ומרכז דין; על מעורבות גורמים סלפיים ג'האדיים במהפכה בסוריה ב־2011. מסמך פנימי
- [2] אלדרר אלסניה, מרג'ע עלמי מות'ק עלאמנהג' אהל אלסנה ואלג'מאעה: <https://dorar.net/hadith/sharh/62323>
- [3] כפרי־לבנה, ע' (2000). עיונים במעמדה של ירושלים באסלאם הקדום. יד יצחק בן צבי, עמ' 111
- [4] "אלא אלמאם יא אסוד אלשאם", אימן אלט'ואהרי (אלסחאב לל־אנתאג' אלאעלאמי): <https://tinyurl.com/mpmafzp6>
- [5] מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית (5 באוגוסט, 2016). הקמת חזית פתח אלשאם במקום ארגון ג'בהת אלנצרה, שלוחת אלקאעדה בסוריה: רקע, סיבות ומשמעויות: <https://www.terrorism-info.org.il/he/21048>
- [6] מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית (6 בדצמבר, 2017). מחלוקת חריפה בין המטה לשחרור אלשאם לבין אלקאעדה: <https://tinyurl.com/ya65s3dk>
- [7] אלג'זירה (12 בדצמבר, 2024). אחמד אלשרע (אלג'ולאני) אלקאא'ד אלעאם לאדארת אלעמליאת אלעסכריה ללמעארצ'ה אלסוריה: <https://tinyurl.com/5erbbans>
- [8] על מלחמה זו בסוריה ראה: זיסר, א' (2020). סוריה במלחמה: עלייתה ונפילתה של מהפכה בסוריה. מערכות ומרכז משה דיין
- [9] על שורשי הסלפיה הג'האדית ראה: פולקה, ש' (2023). לחשוב אסלאמית: בחינת השיח המוסלמי בן זמננו – הבנת שפה ותרבות כמפתח להכרת השכנים. מערכות ומרכז משה דיין, עמ' 48–60. Maher, S. (2016). Salafi – Jihadism The History of an Idea. Oxford University Press
- [10] פולקה, ש' (2023). לחשוב אסלאמית: בחינת השיח המוסלמי בן זמננו – הבנת שפה ותרבות כמפתח להכרת השכנים. מערכות ומרכז דין
- [11] Litvak, M. (2021). Know Thy Enemy Evolving Attitudes towards "Others" in Modern Shi'i Thought and Practice. Leiden, pp. 174-175
- [12] אימן אלט'ואהרי, "תוג'האת עאמה ללעמל אלג'האדי", <https://tinyurl.com/3vhk6cvm>
- [13] <https://tinyurl.com/2p8neyk8>
- [14] "המדינה האסלאמית" לניתוח מסמך זה של "המדינה האסלאמית" https://twitter.com/s_12456/status/886781654013943809/photo/1 ראה: MEMRI: Inquiry & Analysis # 1253 Landau-Tasserion, E. (2016, June 1). A Self – Profile of the Islamic State: The Creedal Document.
- [15] אלטרטוסי, אלשיעה אלרואפ'ן טאא'פת שרכ ורדה: <https://tartosi.blogspot.com/2002/08/blog-post.html>, עמוד 6
- [16] לפרש שמה הקדום של הדת העלוית "נצ'ריה" ראה: בר־אשר, מ"מ וקופסקי, א' (2021). הדת העלוית – אנתולוגיה. אדרא, עמ' 18–19
- [17] אלטרטוסי, אלשיעה אלרואפ'ן טאא'פת שרכ ורדה, עמ' 89. אלטרטוסי (פברואר 2004). חזבאללה אללבנאני [...] ותצדיר אלמד'הב אלשיעי אלראפצ'. עמ' 3–5 https://tartosi.blogspot.com/2004/02/blog-post_02.html
- [18] אלטרטוסי, אלשיעה אלרואפ'ן טאא'פת שרכ ורדה, 89–93; אלטרטוסי (פברואר 2004)
- [19] אלט'ואהרי, א'. אלחצאד אלמר: אלאח'ואן אלמסלמון פי סתין עאמא: https://archive.org/details/doctor25250_gmail_20170317_2122, עמ' 4
- [20] שם, עמ' 37
- [21] 3:28: "אל ייקחו המאמינים את הכופרים למגינים להם (אוליאיא) [כתומכים]; כאלה שיגלו לכופרים את חולשת המוסלמים ואת סודותיהם] במקום המאמינים. כל העושה זאת, דבר אין לו עם אלה [אלטברי מפרש כי מאמין שכזה נקי מאללה שכן הוא חזר בו מדתו והפך לכופר]. ואולם [רשאים אתם לעשות כן] רק לשם זהירות מפניהם [אם אתם חוששים מנוקם, למשל, שיהרגו אתכם]. אלה מזהירכם מפני עצמו [להענישכם אם תאמצו את הכופרים לבני בריתכם וחבריכם], וסוף כולם לשוב אל אלה"
- [22] אלט'ואהרי, א' אלחצאד אלמר, עמ' 27–44; 5:51: "הוי המאמינים, אל תיקחו את היהודים ואת הנוצרים למגינים לכם (אוליאיא); חברים לכם שתספרו להם את סודותיכם), כי מגינים הם זה לזה, ומי מכם אשר ייקחם למגינים, כמוהו כאחד מהם". ט'ואהרי מביא את פירושו של אלטברי לצירוף (ומן יתולקם מנכם פאנה מנהם), ולפיו מי שנאמן ליהודים ולנוצרים ועוזר להם נגד המאמינים הופך להיות אחד מבני דתם"

- [23] The Murtadd Brotherhood (2016, April 13) Dabiq 14, pp. 28-43
- [24] <https://tinyurl.com/3w945heu>; <https://www.youtube.com/watch?v=6O1Abw6JG3k>
- [25] נואקץ' אלסלאם (מבטלי האסלאם) הם עשרה חטאים שמנה מייסד הוהאביה, מחמד בן עבד אלוהאב, כעילה להאשמה בכפירה. לרשימת החטאים ופירושם ראה: <https://tinyurl.com/yckrkwxj>
- [26] <https://tinyurl.com/9ak6sk5c>
- [27] אלטרטוסי (2010, 1 ביולי). מסאלת תכפיר חמאס וקאדתהא. מוקע אלשיח' אבו בציר אלטרטוסי, עמ' 3–8: http://tartosi.blogspot.com/2011/07/blog-post_06.html
- [28] שם, עמ' 9
- [29] "ג'נד אנצאר אללה", אלג'זירה (אלמוסועה) (13 במרץ 2014): <https://tinyurl.com/3e77ejw3>
- [30] סוריא אלהרה וסוריא אלסאד! (1446, מאדא אלסאח'רה). אלנבא 472, עמ' 3
- [31] תדג'ין ותג'ניד! (1446, ג'מאדא אלסאח'רה). אלנבא 473, עמ' 3
- [32] אול לקא'א מע פצ'אאיה ערביה אלשרע יכשף מלאמח סוריא אלג'דידה (2024, 29 בדצמבר). אלערביה. <https://www.youtube.com/watch?v=uNEMrMCroBk&t=1676s>
- [33] מקאבלה ח'אצה מע אלראיס אלסורי אחמד אלשרע (2025, 3 בפברואר). הטלוויזיה הסורית: <https://www.youtube.com/watch?v=QRlCA-qVG6E>
- [34] ראה מחקר מקיף של המל"מ על חזית אלנצרה (200913); "ג'בהת אלנצרה ('חזית התמיכה'): ארגון ג'האדיסטי – סלפי המשתייך לאלקאעדה אשר ממלא תפקיד חשוב בקרב ארגוני המורדים בסוריה (2013, 17 בספטמבר). מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם אלוף מאיר עמית: <https://www.terrorism-info.org.il/he/20573> בעיקר פרק ב שעוסק באידיאולוגיה; ראה מחקר על חזית אלנצרה של מכון קוויליאם הבריטי (Quilliam). Charles Lister, C. (July 2016). Profiling Jabhat al-Nusra, The BrookingsProjecton U.S Relations with the Islamic World, Analysis Paper, No. 24: <https://tinyurl.com/3s3behm7>
- [35] מסמך פנימי
- [36] הכינוי תנטיים אלוהה (ארגון המדינה) הוא כינוי גנאי ל"מדינה האסלאמית" שהקימה דאעש, והוא שגור בפי סלפים ג'האדים. שיח' אבו מחמד אלמקדסי, אידיאולוג ירדני חשוב של הסלפיה הג'האדית, נשאל בפורום באתרו "מנבר אלתוחיד ואלג'האד", מדוע הוא מכנה כך את המדינה האסלאמית, והשיב שהדבר נועד לבטא אי הכרה במדינה זו, שהקמתה, לדבריו, זרעה פירוד ומלחמת אחים
- [37] בהקשר זה אומר להם אלג'ולאני: "דעו כי אתם לא תפגשו עוד אויב שכזה; בינינו ובינם יש אך ורק סבב אחד שלאחריו נשארים שרועים [על הארץ; צרעא; ראה הופעת מילה זו בפסוק 7 בסורת אלחאקה]; הוי לכם אם תיסוגו לאחר [תולוא אלדבאר; הקוראן מגנה נסיגה לאחר בעת קרב, למשל, בסורת אלנפאל, 8, 15; בחדיית של הנביא נחשב הדבר אחד משבעה חטאים חמורים] ואללה יראה אתכם מובסים. הברית הצלבנית שמה אתכם למטרה להילחם בכם ולהחזירכם מדתכם ולבטל את קורבנותיכם וקורבנות אנשי אלשאם במאבק שלכם נגד הנצירה (כינוי גנאי לעלויים)"
- [38] ב־27 בספטמבר אמר דובר ג'בהת אלנצרה, אבו פארס אלסורי, בקלטת, כי החזית תפגע במדינות ערביות ומערביות שמשתתפות במערכה נגד דאעש, ומדינות אלה יהפכו למטרה לכל כוחות הג'האד בעולם. עוד ציין כי המלחמה תהיה ארוכה ואולי אף תימשך עשורים
- [39] מופיע כשאלה: אלוהאב אלמרסי, ע' ומולאנא, א' (2024, 9 בדצמבר). רחלה פי עקל אלג'ולאני – הל יתחול אלמקאטל אלסארג'ל דולה? אלג'זירה
- [40] חמדי, ד' (2024, 23 בדצמבר). מן אלי אלעסכרי לירבטת אלענק' [...] למאד'א תבדלת מלאבס "אלג'ולאני" פי ט'הורה אלעלאמי? אלמצרי אליום
- [41] מן אלעמאמה אלא אלבדילה – כיף ע'יר אלג'ולאני צורתה?: <https://www.facebook.com/watch/?v=2943915322424761>
- [42] Hubbard, B., Yee, V., & Mpoke Bigg, M. (2024, December 16). Syria's New Leader Calls on Countries to Drop Terror Designation and Lift Sanctions. The New York Times
- [43] אלקרצ'אוי, י' (2004). ח'טאבנא אלסלאמי פי עצר אלעולמה. דאר אלשרוק
- [44] שם, עמ' 31
- [45] שם, עמ' 45

- [46] זיסר, א' (תשס"א). אסלאם ומדינה בסוריה: תנועת "האחים המוסלמים" ומשטר הבעת' – לקראת דרך חדשה?. המזרח החדש. כרך מ"ב, עמ' 70
- [47] זיסר, א' (2004). בשם האב: בשאר אלעסד – שנים ראשונות בשלטון. אוניברסיטת תל אביב, עמ' 73–74
- [48] זיסר, א' (תשס"א), עמ' 84
- [49] אד'א פסד אהל אלשאם פלא ח'יר פיכם, לא תזאל טאא'פה מן אמת'י מנצורין לא יצ'רהם מן ח'ד'להם חתא תקום אלסאעה
- [50] <https://www.youtube.com/watch?v=rV3arMlfQz4>
- [51] <https://www.youtube.com/watch?v=iei9za-0NGc>
- [52] <https://iumsonline.org/ar/ContentDetails.aspx?ID=21670>
- [53] <https://iumsonline.org/ar/ContentDetails.aspx?ID=37076>
- [54] פצ'ילת אלמראקב אלעאם יהני פצ'ילת אלשיח' אסאמה אלרפאעי באנתח'אבה מפתין עאמן ללג'מהוריה אלערביה אלסוריה (2021, 21 בנובמבר). אתרלאח'ואן אלמסלמון סוריה: <https://tinyurl.com/mry9yx3v>
- [55] סוריא אלחרה וסוריא אלעסד!. אלנבא גיליון 472 (4 ג'מאדא אלעא'ח'רה, 1446 ה', 5 בדצמבר 2024), עמ' 3
- [56] [/https://palinfo.com/news/2024/12/09/929583](https://palinfo.com/news/2024/12/09/929583)

דוח על הקצונה ותפקודה במלחמה ממושכת

סא"ל (מיל') גדעון שרב, מדריך אקדמי במכללה לפיקוד טקטי 17.03.2025

תחקירים קריירה צבאית מסלול קידום תרבות ארגונית

צה"ל מצוי למעלה משנה וארבעה חודשים במלחמה תובענית וממושכת, ונדרש לתחקר את עצמו. עליו לערוך מחקר מעמיק על תפקוד הקצונה במלחמה, בהיבטים מקצועיים וערכיים. רק מחקר אמיתי ונוקב, שיערכו מפקדים עבור מפקדים ושתוצאותיו יוטמעו "ביד בטון" בצה"ל, יוכל להביא לתיקון התרבות הפיקודית והארגונית שהובילה אותנו לכישלון ב־7 באוקטובר 2023

נשיא ארצות הברית לינדון ג'ונסון יחד עם גנרל ויליאם וסטמורלנד בביקור בווייטנאם, 26 באוקטובר 1966

ב־18 באפריל 1970 יזם הגנרל האמריקני ויליאם וסטמורלנד, לשעבר מפקד MACV (Military Assistance Command, Vietnam) הפיקוד הממונה למלחמת וייטנאם, ועתה ראש מטה צבא היבשה, מחקר אודות הקצונה הלוחמת וערכיה.¹ מלחמת וייטנאם שעדיין התנהלה באותה עת, איבדה מהפופולריות שלה יותר ויותר בדעת הקהל האמריקנית. וסטמורלנד נתפס בשעתו כגנרל שנכשל בהשגת ניצחון,² למרות תגבורות שקיבל בכוח אדם, גיבוי מהנשיא לינדון ג'ונסון ומשאבים כספיים וטכנולוגיים אדירים שעמדו לרשותו. עם הגברת הסנטימנט

הציבורי נגד המלחמה, גברה בה בעת הביקורת הפומבית על ההנהגה הצבאית ותפקודה. הפרסום ב־1969 אודות הטבח שערכה מחלקת חי"ר בכפר הווייטנאמי מ־לאי שנה קודם לכן, ועוד יותר הסתרת האירוע בקשר של שתיקה שהיו מעורבים בו קצינים רבים, בהם בכירים, העלה חששות אתיים בנוגע להתנהגות הקצינים והחיילים, והצביעה על סטייה מערכי הצבא.

המחקר שיזם ווסטמורלנד היה מאמץ לאשר מחדש את ערכי הליבה של מקצועיות צבאית והתנהגות המצופה מקצין כגון מנהיגות, משמעת, יושרה ואחריות. הדוח עסק גם בתפקידם של קציני צבא בחברה דמוקרטית, תוך שימת דגש על חובתם לאזן בין האפקטיביות הצבאית לשיקולים מוסריים ואתיים. נוסף על כך, ההקשר של המלחמה הקרה השפיע על נקודת המבט בדוח, שכן צבא ארצות הברית התקשה להסתגל ללוחמה לא קונוונציונלית ולפעולות נגד חתרנות וגרילה (COIN).

במחקר נשאלו 415 קצינים³ שורה של שאלות, ולאחר קבלת התשובות נערכו שיחות ודיונים עם 250 מהם. שליש מהקצינים היו מפקדי פלוגות בדרגות המקבילות לסגן-סרן. שליש בדרגה המקבילה לסא"ל, ושליש בדרגה המקבילה לאל"ם (היה גם קצין אחד בדרגה המקבילה לתא"ל שהשיב לסקר). השאלות עסקו בעיקר בתיאור הרמה המקצועית, הערכית והאתית הנדרשת מן הקצינים בצבא היבשה, לדעת המשיבים, מול הסטנדרט שחוו בשירות, ולסיבות לדעתם לפער בין הרצוי למצוי.

ממצאי המחקר⁴ הצביעו על תרבות ארגונית קלוקלת,⁵ על בעיות בקרב הקצינים הזוטרים (דרגות סגן-סרן) ועל משבר אמון בינם ובין הקצונה הבכירה מהם, שנתפסה על ידיהם ככושלת. בסופו של דבר נמנע וסטמורלנד לפרסם את הדוח, בעיקר בשל ממצאיו המטרידים והשפעתו האפשרית על אמון הציבור בצבא בעת מלחמה, ובחר "לכבס את הכביסה המלוכלכת בתוך הבית".

קרייריזם והעדר סטנדרטים

ממצאי המחקר המקיף שיזם וסטמורלנד,⁶ בוגר ווסט־פוינט ומפקדה בעבר, העלו תמונה מדאיגה. הם הצביעו על ליקויים חמורים ומגוון בעיות שחזרו על עצמן:

קרייריזם על פני מנהיגות אמיתית. קצינים רבים התמקדו יותר בקידומם האישי ובהחצנת שווא של מעשיהם, על פני גילוי מנהיגות אותנטית שעיקרה מתן עדיפות לשיפור אמיתי של ביצועי יחידותיהם. הקצינים הזוטרים, בעיקר בדרג המ"פ, חשו כי מפקדיהם מעדיפים "לעבוד כלפי מעלה", תחת דאגה כנה ואמיתית לתיקון כשלים, לטיפול פקודיהם ולביצוע המשימות.

היעדר סטנדרטים אתיים. הלחץ להשיג הצלחה בכל מחיר פגע לעיתים קרובות בקבלת החלטות מוסרית בהתאם לערכי הצבא. הגדרת שורה של משתנים סטטיסטיים כפרמטר לבדיקת תפקוד היחידות בקרב, ובעיקר "ספירת הגופות" (body count המפורסם) של האויב, הובילו למדרון חלקלק של פגיעה בחפים מפשע ולדיווחי שווא כוזבים.

יכולת נמוכה של חשיבה טקטית ואסטרטגית. התגלו ליקויים ביכולתם של קצינים להסתגל, ולהתמודד עם אתגרי הלוחמה נגד גרילה. קצינים נטו להיות מקובעים, והתקשו לפתח חשיבה מורכבת – טקטית ואסטרטגית כאחד.

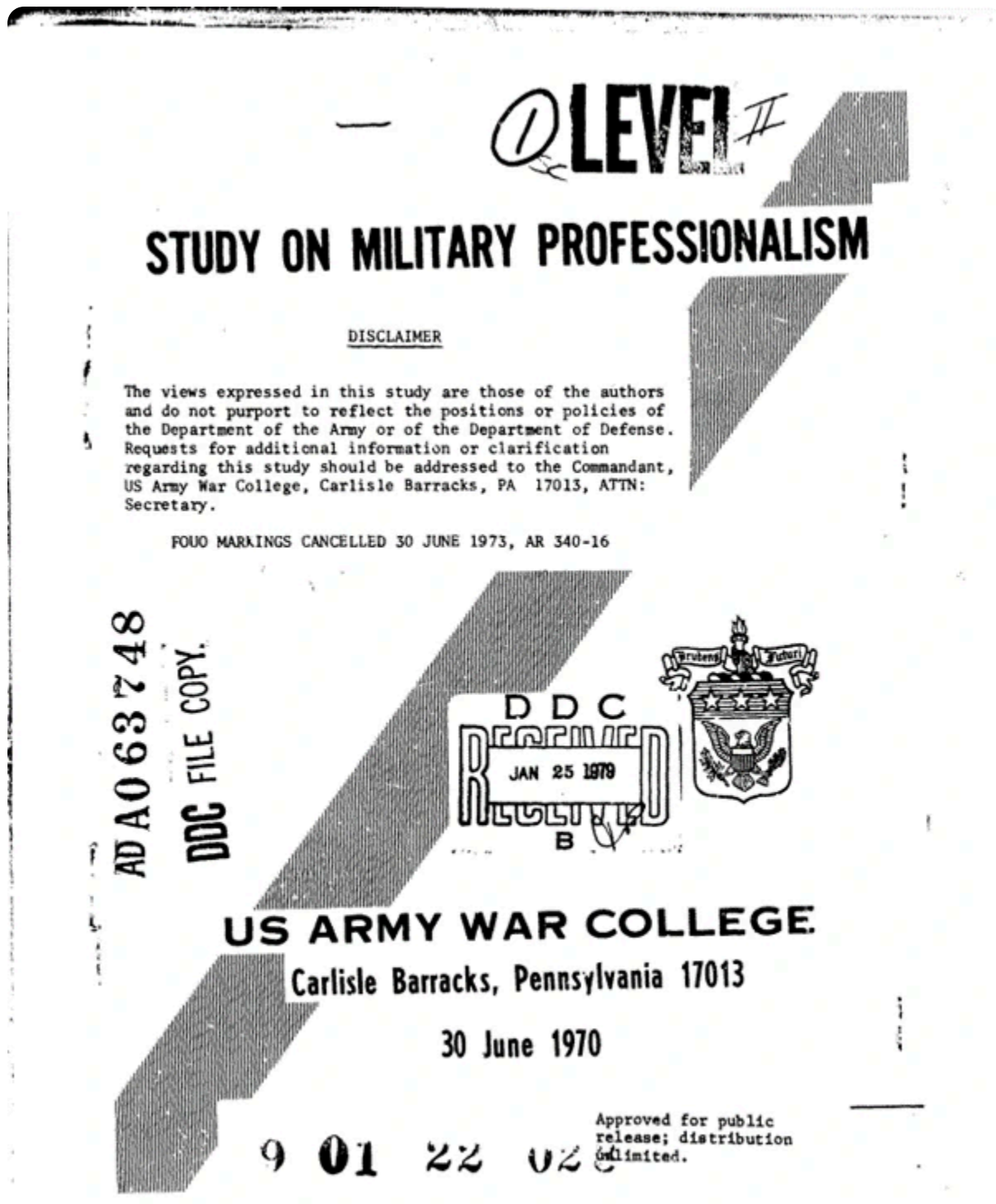
בירוקרטיזציה של הקצונה. קצינים בדרג רס"ן-אל"ם השקיעו זמן מופרז במשימות אדמיניסטרטיביות וניהוליות, בכתיבת דוחות ובמשימות משרדיות, במקום לפתח מנהיגות קרבית ויעילות מבצעית. כמה קצינים שהשתתפו במחקר העידו כי הייתה זו הפעם הראשונה שבה קצינים בכירים מהם שאלו ישירות לדעתם ולתחושותיהם.

מורל לקוי ולכידות היחידה. כמה מהקצינים לא הצליחו לעורר אמון ומשמעת בקרב חייליהם, דבר שפגע בלכידות היחידות, במיוחד במשימות מבצעיות תחת אש. בחלק גדול מהיחידות רווחו תופעות כמו הימנעות מיצירת מגע קרבי עם האויב.

הכשרה וחינוך צבאי לא יעילים. עלה הצורך בהכשרה צבאית מקצועית עמוקה וטובה יותר, תוך הדגשת החשיבות של לימוד היסטוריה צבאית, אתיקה, תיאוריה צבאית ומנהיגות צבאית.

תרבות ארגונית. כמה מהקצינים הצטיינו במנהיגותם הקרבית, בעוד אחרים חסרו את הכישורים והאופי הדרושים. משתתפי המחקר מתחו ביקורת על שיטת הערכת וקידום קצינים, שהתבססה לדעתם יותר על נתונים מספריים, דוחות וחנפנות כלפי הרמות הבכירות יותר. הסבבים הקצרים של פיקוד קרבי בוווייטנאם (כחצי שנה כל אחד) הובילו למצב שבו המפקדים נמנעו מעיסוק קפדני מתמשך בטעון שיפור, והעדיפו לקבל מפקדיהם,

וגם למסור הלאה למפקדיהם, רק דיווחים חיוביים. ככלל, הקצינים הבכירים העדיפו לקדם קצינים שנמנעו מטלטול הסירה והמשיכו להפליג עם הזרם.

דוח וסטמורלנד אודות הקצונה הלוחמת וערכיה

לא רק בעיות

הדוח שהוגש לגנרל וסטמורלנד כלל לא רק ממצאים עגומים, אלא גם 31 המלצות לתיקון. הראשונה שבהן הייתה שקיפות –⁷ יש להפיץ את הדוח לכל הקצינים, ולקיים כנסי קצינים, כולל כנס הפיקוד הבכיר, לדון בדוח וברפורמה הנדרשת בעקבותיו. המלצה נוספת נגעה בצורך לשיפור יכולות החניכה של מפקדים את פקודיהם, בדגש על הכוונה מקצועית, תקשורת ישירה ופתוחה, עידוד השיח הביקורתי ומתן סיוע והכוונה מקצועית לקצינים הזוטרים. המלצות אחרות עסקו במסלול השירות וההתפתחות של הקצין, תוך מתן דגש על הארכת הקדנציות

בתפקידי מג"ד ומח"ט, לצד החובה לשלב במסלול ההתפתחות של הקצינים המבטיחים גם ביצוע תפקידי מטה במפקדות בכירות. כמו כן עסקו ההמלצות בהערכת הקצינים, בחוות הדעת עליהם מצד מפקדיהם ובמנגנון הקידום.

הנקודה החשובה מכול הייתה הטענה כי המערכת הקיימת איננה מסוגלת לתקן את עצמה, בשל העובדה שהקצונה הבכירה היא זו שיצרה אותה, ועל כן תתקשה לתקן את הדרוש. במצב כזה קצינים צעירים מוכשרים וערכיים, בעלי רצון לשינוי ולתיקון, ימשיכו להתיימש ולעזוב את הצבא, ובמקומם יישארו המתאימים פחות. לפיכך שינויים מהותיים אפשר להשיג רק באמצעות בניית מערכת חדשה של קידום, תגמול וענישה, שתאכוף "ביד בטון" (כך כתוב במקור) את נורמות התפקוד המצופות מהקצין, כולל הבכיר.⁸ לאחר הצגת הדוח הלא מחמיא בפנטגון החליט וסטמורלנד לחשוף את הממצאים רק לקצונה הבכירה בדרגת גנרל, ולא להפיצו בפומבי כפי שהומלץ לו. חלק גדול מהגנרלים שהדוח הופץ אליהם נהגו כמותו. למשל מייג'ור ג'נרל ג'ונתן סימאן, מפקד גיס השדה השני (II Field Force) בווייטנאם התבטא: "אחרי שקראתי את המחקר נעלתי אותו בכספת, והוריתי שתיפתח רק על ידי קצין מהמטכ"ל. הדוח, שהוא נכון ביסודו, יגרום לנזק בל יסוער לקצינים ולצבא אם הוא ייחשף".⁹

בשנתו האחרונה יזם וסטמורלנד כרמ"ט היבשה מחקר נוסף, דומה, בשם "מנהיגות לשנות ה־70". הפעם הפיץ ופרסם את תוצאותיו ברבים, והן היו חלק מהתשתית לרפורמות של מחליפו, גנרל קרייטון אברהמס, שהציעו צבא במשבר (אחרי וייטנאם) לניצחון ודאי במדבר – במלחמת המפרץ הראשונה (1991). בריאיון ב־1971 אמר: "אני מרגיש בר מזל להיות מסוגל למלא תפקיד מפתח בהחייאת הצבא ולבנות אותו מחדש, בתקופה חשובה זו בחייו של מוסד שאני מחשיב אותו כל כך. אנחנו הולכים לצאת מזה צבא הרבה יותר טוב; אין לי ספק בכלל".¹⁰

7.10 התחקירים המבצעיים לימי הלחימה הראשונים

מווייטנאם לחרבות ברזל

מלחמת וייטנאם הסתיימה לפני למעלה מיוכל שנים, אולם לקחיה חוצים יבשות. צה"ל מצוי למעלה משנה וארבעה חודשים במלחמה תובענית וממושכת, ונדרש לתחקר את עצמו. עליו לערוך מחקר מעמיק על תפקוד הקצונה במלחמה, בהיבטים מקצועיים וערכיים. תרבות פיקודית וארגונית, איכות ההכשרה והחינוך הצבאי במכללות הצבאיות, פיתוח חשיבה טקטית ואסטרטגית בקרב הקצינים, נורמות אתיות, אמון, אחריות ועוד. רק מחקר אמיתי ונוקב, שיערכו מפקדים עבור מפקדים ושתוצאותיו יוטמעו "ביד בטון" בצה"ל, יוכל להביא לתיקון התרבות הפיקודית והארגונית שהובילה אותנו לכישלון ב־7 באוקטובר 2023. גם בצה"ל נדרשת רפורמה מקצועית בהכשרות הקצונה ביבשה, כדי שכפי שאמר וסטמורלנד: "לצאת מזה צבא הרבה יותר טוב".

אבקש להודות לתא"ל דן נוימן, לאל"ם אריק מויאל, לד"ר טל טובי ולד"ר נמרוד הגלעדי על הערותיהם המועילות.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] לדוח המקורי ראו: <https://bit.ly/4gPsl6G>

[2] טוכמן, ב' (1983). מצעד האינולות. מעריב, עמ' 370

[3] למחקר נבחרו קצינים מפו"ם ומבית הספר להנדסה, לתותחנים, לחי"ר ולשריון. הקצינים שנבחרו דורגו כולם בחוות הדעת של מפקדיהם מעל הממוצע. ראה: דוח וסטמורלנד, ע' 8

[4] שם, ע' 12

[5] את התרבות הארגונית והפיקודית הקלוקלת של מלחמת וייטנאם תיארו החוקרים ריצ'רד גבריאל ופול סאואג בספר **משבר בפקוד** (יצא לאור ב־1978, ואז תורגם לעברית ויצא בהוצאת "מערכות" ב־1981), והיה בעל השפעה רחבה על הצבא האמריקני

[6] את המחקר כתבו וערכו שני קצינים בדרגה המקבילה לדרגת סא"ל – מייק מלון ווולטר אולמר. הדוח הוצג לווסטמורלנד ולקציני מטהו בפנטגון ביולי 1970

[7] דוח וסטמורלנד, ע' 38

[8] שם, ע' 32

[9] Zdeb, J.M. (2004). Restoring the Shield: Westmorland and the Recovery of Military Professionalism, p. 66

[10] Ibid, p. 97

החות'ים בזירה הבין־לאומית: ניתוח אסטרטגי דרך נקודת מבט שבטית

יסכה שאקי, חוקרת שבטיות בזירה הלאומית והבין־לאומית 23.03.2025

שבטיות תודעת אויב תימן

הבנת האלמנט השבטי בתימן אינה רק הכרחית לפתרון הקונפליקט המקומי, אלא מפתח להתמודדות עם האיום האזורי והבין־לאומי שמציבים החות'ים. שילוב של ניתוח תרבותי, פוליטי וגאופוליטי מאפשר לגבש אסטרטגיות פעולה שיביאו ליציבות אזורית ולפגיעה בלגיטימציה ובכוח של הארגון בזירה הבין־לאומית

הצהרות לוחמניות של חות'ים לרגל יום השנה למות מייסדם, חוסיין בדר אלדין. באדיבות ערוץ הטלגרם 301 העולם הערבי

החות'ים, הידועים בשם "אנצאר אללה" ("עוזרי האל"), הפכו לשם מוכר בזירה העולמית בעקבות מלחמת "חרבות ברזל". עם זאת, פעילותם המקומית והבין־לאומית החלה זמן רב לפני כן. בהובלת עבד אל־מלכ אל־חות'י, הארגון שצמח מתוך מבנה חברתי שבטי בתימן הצליח להפוך לשחקן מרכזי במזרח התיכון ובזירה הבין־לאומית. השאלות המרכזיות בחקר השחקן החות'י הן: כיצד ארגון בעל שורשים שבטיים מקומיים הפך לגורם בעל השפעה עולמית? מהם המניעים התרבותיים והאסטרטגיים המעצבים את פעילותו? ואיך הוא מצליח לשמר את כוחו מול אתגרים פנימיים וחיצוניים? שאלות אלו מציבות את התופעה החות'ית כמקרה מבחן המחייב התבוננות מעמיקה משילוב פרספקטיבות שונות.

במאמר זה, אציע להשתמש בנקודת המבט השבטית ככלי לניתוח והבנת התנהלות החות'ים. ההיבטים השבטיים – הכוללים מבנה חברתי ייחודי, קודים של כבוד, עצמאות טריטוריאלית ויחסי בריתות – הם מפתח להבנת הבריתות האזוריות של ארגון "אנצאר אללה", שיתוף הפעולה עם איראן, המתיחות המתמשכת מול ערב הסעודית, והשפעתו על הזירה הבין־לאומית.

תימן וישראל

בין ישראל לתימן מפרידים יותר מאלפיים ק"מ של ים ומדבריות, וכן פערים עמוקים בתפיסת העולם והתרבות. אלמלא היו החות'ים חלק מהציר השיעי, חורטים על דגלם "מוות לישראל" ו"קללה ליהודים", ייתכן שלא היו זוכים לתשומת לב בציבור הישראלי, ולא היה צורך לבחון את השחקן החות'י ואת דרכי ההתמודדות עימו.¹ החות'ים תוקפים מטרות בישראל, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות באמצעות טילים בליסטיים ומל"טים. שליטתם במצרי באב אל־מנדב, אחד מנתיבי המסחר הימיים החשובים בעולם, מדגימה את השפעתם הגאופוליטית. שליטה זו מעניקה להם כוח רב על זרימת הסחר הימי ועל מאזן הכוחות האזורי, ומחזקת את מעמדם כגורם שאי אפשר להתעלם ממנו מצד שחקנים בין־לאומיים.

בניתוח הארגון ובקבלת החלטות להתמודדות עמו, עלינו להבין את הפערים בין תפיסות העולם. פעולות החות'ים נובעות בעיקר מתפיסה שבטית מסורתית, השונה מתפיסת מדינת הלאום של העולם המערבי וישראל. בעוד ישראל ושותפיה האזוריים פועלים לפי עקרונות של ריבונות מדינתית, החות'ים שואבים את כוחם ממבנים שבטיים, המבוססים על נאמנויות מקומיות ובריתות אינטרסנטיות.

חות'ים על רקע דגל פלסטין. באדיבות אתר ערוץ הטלגרם 301 העולם הערבי

האלמנט השבטי: מפתח להבנת החות'ים

החות'ים פועלים בתוך מסגרת חברתית־שבטית שבה נאמנות שבטית ומסורות עתיקות ממלאות תפקיד מרכזי. להתמודדות יעילה עמם, על הקהילה הבין־לאומית להכיר שהם אינם רק ארגון אידאולוגי אלא גם גוף חברתי־תרבותי, המתבסס על מבנים חברתיים מסורתיים ובריתות שבטיות. הבנת האלמנט השבטי הכרחית להבנת מדיניותם בזירה האזורית והבין־לאומית. המסגרת השבטית מקנה להם את הלגיטימציה הפנימית ואת היכולת לנהל קשרים עם שבטים נוספים בתימן ומחוצה לה. שבטים בתימן אינם רק יחידות חברתיות, אלא גם גופים פוליטיים וכלכליים בעלי עצמאות יחסית והשפעה על קבלת החלטות מדיניות.² השבטיות, הנתפסת לעיתים כלא רציונלית, מציגה היגיון פנימי שונה מזה של מדינות הלאום. השוואת דרכי החשיבה המדינתית לזו השבטית מאפשרת הבנה של פער זה וניתוח כיצד מתמרנים החות'ים בין מבנים מסורתיים ובין אסטרטגיות בין־לאומיות מורכבות. תפיסת העולם השבטית משפיעה על הדרכים שבהן החות'ים משמרים לגיטימציה ומעצבים אסטרטגיות בזירה האזורית והבין־לאומית.³

מרכזיות השבטים בתימן

שבטים נתפסים באופן מסורתי כאנטי־מדינתיים, אנטי־חוקיים ואלימים. ניתוחים מערביים רבים מתארים את תימן כדיקטומיה בין ערים ובין פסיפס של אזורים שבטיים שאינם נמצאים תחת שליטת המדינה. למעשה, השבטיות בתימן אינה תופעה שולית אלא חלק אינטגרלי מהמבנה החברתי והפוליטי במדינה. אף כי המנגנונים השבטיים נתפסים לעיתים כחסרי היגיון וחוקיות בעיני המתבונן מבחוץ, הם מותאמים היטב לצרכים החברתיים והסביבתיים של הקהילות השבטיות ובעלי מנגנון חוקים ונורמות רלוונטי. למוסדות השבטיים תפקיד חיוני בפתרון סכסוכים, בשמירה על יציבות וביצירת שלום מקומי, בכלל ובתימן בפרט.⁴

במיפוי תימן מבחינה פוליטית וחברתית יש לזכור כי תימן היא המדינה השנייה בגודלה בחצי האי ערב, עם אוכלוסייה של כ־33 מיליון תושבים המחולקת למחוזות בעלי שלטון מקומי, ובעיר הבירה צנעא יושב מרכז השלטון הרשמי. טופוגרפיית המדינה מגוונת וכוללת רמות, מדבריות והרים, המשפיעים על התרבות המקומית ואורח החיים. נוסף לכך, קיימת חלוקה דתית⁵ הכוללת את הפלגים השיעיים (זיידית והאשמית) והסוניים (והאבית וסלפית). אולם אחת מהחלוקות המרכזיות בתימן היא החלוקה השבטית, המשפיעה על מבנה החברה, הפוליטיקה והממשל במדינה, במיוחד באזורים שבהם שליטת המדינה מוגבלת.⁶

חשיבות השבטיות בתימן

השבטים בתימן מאורגנים כיחידות חברתיות־טריטוריאליות ומבוססים על חוקים שבטיים מקומיים (עָרֶף), המשמשים כחוקה חברתית בין חברי השבט, מנהיגיהם והמדינה. תימן היא אחד המרכזים העתיקים ביותר של ציוויליזציה במזרח התיכון ומאז ומתמיד התגוררו בה שבטים שלאורך תקופות ארוכות היו בעלי ההשפעה

והשלטון במדינה. במהלך ההיסטוריה, מילאו השבטים תפקיד מרכזי בשמירה על הביטחון ובפתרון סכסוכים, במיוחד בתקופות משבר. באמצעות אחריות קולקטיבית, מנהגים שבטיים וקודי כבוד, סיפקו השבטים מערכת חיונית של סדר חברתי וצדק ברוב אזורי המדינה. הם מהווים דוגמה לאופן שבו פרקטיקות מקומיות יכולות לתרום לשלום בר-קיימא וליציבות חברתית.

במהלך המלחמה הפנימית המתמשכת, עלו השבטים כגורמים מרכזיים בקידום ביטחון קהילתי, תיווך סכסוכים ופתרון סכסוכים ברמה המקומית. יכולתם להפחית אלימות, לנהל משא ומתן על הפסקות אש מקומיות ולהבטיח מעבר בטוח לאזרחים הפכה אותם לחיוניים בהגנה על קהילות פגיעות ובהגבלת התפשטות האלימות. מערכת מסורתית זו נשאת עמידה למרות המלחמה, תוך התאמה לאתגרים חדשים ואיומים מודרניים. המערכת השבטית, שנתפסת לעיתים במערב כאלימה וחסרת חוקים, היא כלי מרכזי לשימור הסדר בתימן, במיוחד לנוכח חולשת מערכת המשפט הפורמלית. חוקי השבטים מספקים הגנה על אזרחים, כולל נשים, ילדים וקשישים. מוסדות השבט משמשים מנגנונים מהירים ויעילים ליישוב סכסוכים, הנשענים על אמון ונורמות מקומיות. על רקע המצב הדינמי בתימן המודרנית, המנגנונים השבטיים לא רק שאינם נעלמים ומוחלפים במוסדות מדינת הלאום המודרנית, אלא אף ממשיכים להוכיח את חיוניותם להבטחת אחריות ולהגנה על אזרחים. החברה האזרחית משתמשת במערכת השבטית לצורכי הקהילה ולעשיית שלום מקומי.

מקומה של המסורת השבטית בתימן המודרנית

בחברה השבטית בתימן מתקיימת אינטראקציה ייחודית בין המסורת לדת. החוק בתימן משלב פרקטיקות מסורתיות, החוק השבטי (ערף) ושרידים מהתקופה הקדם-אסלאמית, יחד עם עקרונות אסלאמיים (שריעה), מה שמבטיח את עמידות המערכת גם במציאות משתנה. המנגנונים השבטיים ממשיכים להוות בסיס לסדר חברתי ופיוס מקומי, ומדגישים את חשיבותם כמרכיב מרכזי במבנה החברה התימנית. למנגנוני החוק ויישוב הסכסוכים השבטיים יתרונות העולים על מוסדות השלטון הפורמליים: הם מהירים ויעילים יותר, משום שהם מתבססים על קשרים אישיים, אמון ונורמות מקומיות; ומערכת השבטים היא שוויונית במהותה, השיחיים (המנהיגים) נחשבים שווים לשאר חברי השבט, ותפקידם תלוי ביכולתם לפתור סכסוכים ולספק הגנה.

בתימן חשיבות רבה למערכת החוקים והנורמות השבטיות. חוקי השבטים מספקים הגנה על אזרחים, ובמיוחד על נשים, ילדים וקשישים. אזורים מסוימים, כמו מחוז צעדה, בתייהם של שיח'ים בולטים או מבנים אזרחיים, מוגדרים "היגירה" (אזורים בטוחים), והפגיעה בהם גוררת עונשים חמורים פי כמה וכמה מהמקרים הרגילים. החוקים הללו אינם קיימים במישור החברתי בלבד, אלא מקבלים תוקף במישור הפוליטי והמדיני. הממשלה התימנית אימצה את החוק השבטי לעיתים קרובות, ושיח'ים נחשבים כשווי ערך לשופטים בבית משפט. גם בעיתות שלום, רובה של האוכלוסייה התימנית השתמשה בחוקי השבטים, יחד עם אלו הדתיים, ליישוב סכסוכים מקומיים. השפעת השבטיות ניכרת גם בפוליטיקה. אחד מיתרונות החות'ים הבולטים היא יכולתם לרקום בריתות שבטיות, המתפקדות ככוח רב-תפקודי המאפשר שליטה טריטוריאלית והשפעה פוליטית. ארגון אנצאר אללה (החות'ים) הצליח לנצל את המבנה השבטי בצפון תימן לטובת בריתות אסטרטגיות. בריתות אלו סייעו להם לגייס לוחמים, להבטיח תמיכה לוגיסטית ולשמר שליטה באזורים אסטרטגיים.

פרט להשפעה הפוליטית, השבטיות מעניקה לחות'ים שליטה טריטוריאלית, את היכולת לנהל שטחים ביעילות יחסית, על בסיס נורמות מקומיות והיררכיה מסורתית. יכולת זו מעניקה להם יתרון מול גופים בין-לאומיים המתקשים לחדור למרחבים שבטיים מבודדים. שליטה זו גם מחזקת את מעמדם ככוח צבאי ואידאולוגי בזירה הבין-לאומית. באמצעות חיזוק הקשרים בעלי הנוף השבטי, המבוססים לעיתים קרובות על אינטרסים הדדיים ותפיסת עולם משותפת, הצליחו החות'ים לגשר על פערים תרבותיים, דתיים ופוליטיים ולהרחיב את השפעתם. הבנת דינמיקה זו מאפשרת לזהות את מנגנוני הפעולה החות'יים בזירה התימנית ולנתח את הפוטנציאל להרחבת השפעתם מחוץ לתימן.

אלמיאדין – מפגן ראווה של החות'ים. באדיבות ערוץ הטלגרם 301 העולם הערבי

דרכי חשיבה מדינתית לעומת דרכי חשיבה שבטית

במערכת הפוליטית הבין־לאומית קיימת שפה מושגית מוסכמת המנוהלת על ידי מדינות הלאום, המשמשות כציר המרכזי שלה. שחקנים שאינם מתאימים לשפה זו ולנורמות המקובלות במערכת נתפסים כבלתי רציונליים או נדחקים לשוליים. אחד השחקנים הללו הוא ארגון "אנצאר אללה", הנתפס כשונה ולא מובן, שכן פעילותו, השיח שלו והמדיניות שהוא מנהיג נגזרים מתפיסת עולם שונה לחלוטין. שליטת החות'ים בנתיב הסחר של ים סוף מעניקה להם השפעה גאופוליטית נרחבת. התנהלותם והמדיניות בשטח מייצרת הרתעה רחבה. השפעה והרתעה אלו מחזקות את מעמדם כגורם שאינו ניתן להתעלמות מצד שחקנים בין־לאומיים, למרות התעקשותם להשתמש בשפה מושגית אחרת ולהישאר בלתי מובנים, במידה מסוימת, עבור שאר השחקנים. כדי להבין את התפיסה התרבותית והחברתית המשפיעה על מדיניות שחקן זה ולנתח את התקשורת שלו עם שאר השחקנים במערכת הבין־לאומית, יש לבחון את התופעה דרך הפער בדרכי החשיבה בין מדינת הלאום לגורם שבטי.

אפיסטמולוגיה מדינתית ושבטית: הגדרות והבדלים מרכזיים

אפיסטמולוגיה מדינתית מתאפיינת במיסוד הידע ובשאיפה ליצירת מערכת מסודרת, ריכוזית ואחידה. לעומתה, אפיסטמולוגיה שבטית, המזוהה עם חברות נוודים ושבטים, מתאפיינת בגמישות ובמבנה מבוזר המותאם לצרכים משתנים. השיח המושגי של המערכת הבין־לאומית מבוסס על ערכי מדינות הלאום, הכוללים ריכוזיות ושיטתיות בניהול ידע. ידע במדינות הלאום נאסף, נשמר ומופץ באופן שיטתי ומתועד, לרוב בכתב. לעומת זאת, בחברות שבטיות המסורת שבעל פה משמשת כלי מרכזי להעברת ידע מדור לדור, באמצעות סיפורים, פתגמים ושירה. ידע זה נשמר בזיכרון הקולקטיבי ונשאר חי ודינמי. האפיסטמולוגיה השבטית מאופיינת גם בביזור הידע: הוא מפוזר בין חברי הקהילה ואינו מרוכז במוסדות או בידי יחידים. הידע בחברה זו הוא דינמי ומתעדכן בהתאם לתנאים משתנים, ומאפשר תגובה מהירה למצבים בלתי צפויים, בהתאם לאורח החיים הנוודי והשבטי. מדינות קובעות אמות מידה אחידות לידע ולאמת, כמו תקנים לאומיים ובין־לאומיים ותהליכי אישור מדעיים, תוך שאיפה לאוניברסליות, ידע אובייקטיבי, בלתי תלוי בזמן או במקום, אשר ניתן ליישמו בכל הקשרים חברתיים או גאוגרפיים. בחברה שבטית הידע קשור הדוק להקשר המקומי ולניסיון המעשי. הוא נועד לפתור בעיות יומיומיות ולהבטיח הישרדות פיזית וחברתית בתנאי שטח ייחודיים. ידע נתפס כנכס משותף של הקהילה, ולא כרכוש פרטי, משום כך שיתוף הידע נחשב לערך חברתי חשוב.

הבדל נוסף בין האפיסטמולוגיות נוגע לשאלת הסמכות והאמת. באפיסטמולוגיה מדינתית, סמכות נובעת ממוסדות פורמליים, כמו תעודות אקדמיות או תפקידים רשמיים. לעומת זאת, בחברות שבטיות סמכות מבוססת על ניסיון אישי, יכולת מעשית ואמון הקהילה, והמנהיגים נתפסים כמי שזכו לאמון בזכות תרומתם הישירה לקהילה.⁷ האבחנה בין שתי האפיסטמולוגיות מדגישה את השפעת מבני החיים על צורות ידע וערכיו. המדינה שואפת לייצר מערכת ידע אוניברסלית, מתועדת ומוסדרת, המתאימה לצרכים של שליטה וממשל. לעומתה, חברות נוודיות ושבטיות מפתחות ידע גמיש ומקומי, המותאם לאורח חייהן הדינמי ולצורך לשרוד בתנאים משתנים.⁸

השוואה בין המערכת השבטית למוסדות הפורמליים בתימן

גם בתוך תימן עצמה ניתן לראות חיכוך בין האפיסטמולוגיה המדינתית לבין זו השבטית. המערכת השבטית מתאפיינת בגמישות, ביזור סמכויות והסתמכות על נורמות מסורתיות, בעוד מוסדות המדינה הרשמיים שואפים

לריכוזיות ולהסדרה. עם זאת, חוזקת השבטים יחד עם חולשת הממשל המרכזי בתימן והפערים האזוריים מקשים על יישום מודל מדינתי אחיד. על רקע מלחמת האזרחים המתמשכת בתימן, השבטים ממלאים תפקיד מרכזי בהפחתת מתחים, במיוחד באזורים שבהם המוסדות הממשלתיים חלשים או אינם מתפקדים. תפקידם של השבטים דינמי ומשתנה: לעיתים הם פועלים כצד בסכסוך ולעיתים משמשים כמתווכים בין הצדדים הלוחמים. בתקופה זו, המערכת השבטית בתימן מתמודדת עם אתגרים הנובעים מלחצים חיצוניים, לרבות התערבות של שחקנים אזוריים ובין-לאומיים. לחצים אלו פוגעים ביכולתם של השבטים לשמש מתווכים עצמאיים ואפקטיביים.⁹

בניגוד לשבטים, המוסדות הפורמליים, כמו הצבא והממשלה, נוטים לפעול על פי מודל מדינתי היררכי, בעוד השבטים פועלים על פי מודל קהילתי שבו הכוח מתחלק בין חברי הקהילה והמעמד השבטי. יחסים אלו יוצרים מתח מתמיד בין שתי המערכות: מצד אחד, המדינה שואפת לרכז את הסמכויות תחת שליטתה, ומצד שני, השבטים נלחמים לשמר את האוטונומיה שלהם. החות'ים הם דוגמה לשחקן שממוזג בין העולמות: הם מאמצים מאפיינים של מוסדות פורמליים, כמו צבא וארגון ממשל, אך שומרים על זיקה חזקה למערכת השבטית. שילוב זה מאפשר להם לתמרן בין מסורת מקומית ובין דרישות הפוליטיקה המודרנית.

מוחמד אלחות'י מגיע לצפות מקרוב בהשפעות תקיפה של הקואליציה. באדיבות ערוץ הטלגרם 301 העולם הערבי

תפקיד השבטיות בקונפליקט המקומי והבין-לאומי בתימן

שבטיות בתימן: רציונל מקומי בזירה הבין-לאומית

ההתנהגות השבטית, הנחשבת לעיתים כבלתי רציונלית במערכת הבין-לאומית, נושאת רציונל פנימי המותאם לתרבות ולסביבה המקומית. הבנת רציונל זה יכולה לשפוך אור על מניעי החות'ים ומטרותיהם, כמו גם על הקונפליקט הפנימי בתימן והשפעותיו על הזירה הבין-לאומית. חיזוק המנגנונים השבטיים הפנימיים עשוי לתרום להפחתת האלימות בתימן ולהוות בסיס לשלום יציב, הן ברמה המקומית והן ברמה האזורית. שילוב המנהיגות השבטית בתהליכי שלום, תוך הכרה במאפייניה הייחודיים של החברה התימנית, הוא צעד חשוב לקידום יציבות אזורית, שתשפיע גם על המערכת הבין-לאומית.

שבטיות ככלי בתיווך ופתרון סכסוכים

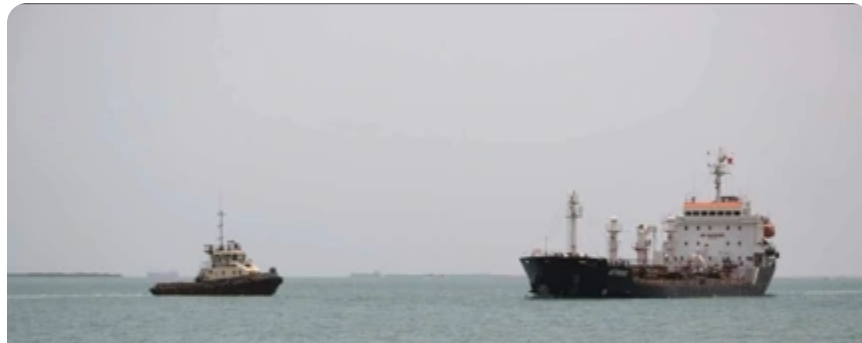
הבנת השפעת השבטים על המבנה החברתי בתימן יכולה לשמש כלי מרכזי במאמצי תיווך בין הצדדים הלוחמים. שילוב מנהיגי שבטים בתהליכים דיפלומטיים עשוי להחליש את התמיכה המקומית בחות'ים ולפתוח ערוצים למשא ומתן. ניתוח מעמיק של מנגנוני הבריתות השבטיות יכול לאפשר גיבוש אסטרטגיות בין-לאומיות הממוקדות בגיוס שבטים יריבים לחות'ים. שבטים אלה יכולים לשמש כבסיס לקואליציות אזוריות שיפעלו כנגד ההתפשטות החות'ית. באמצעות תמיכה כספית, צבאית ודיפלומטית, ניתן לחזק שבטים אלו ולרתום אותם ככוח נגדי. עם זאת, חשוב לזכור כי קואליציות שבטיות נוטות להיות בלתי יציבות ומשתנות בהתאם לתנאים הפוליטיים והחברתיים.

סיכונים בפעולות שאינן מבוססות שבטיות

פעולות המותאמות לזירה המקומית ולתפיסת העולם השבטית יכולות לנחול הצלחה אסטרטגית. פיתוח תוכניות סיוע מותאמות תרבות, כגון חיזוק מערכות חינוך, הקמת תשתיות ויצירת מקורות פרנסה חלופיים, יכולות להפחית את התלות של האוכלוסייה המקומית בתמיכה החות'ית. צעדים אלה יכולים להיות יעילים בהחלשת שליטתם של החות'ים בתימן על ידי צמצום בסיס התמיכה שלהם. לעומת זאת, פעולות כמו סנקציות לא ממוקדות, חיסול מנהיגים ללא ניתוח השלכות תרבותיות או תקיפות צבאיות חסרות הבחנה, עלולות להחמיר את המצב החברתי-כלכלי הרעוע בתימן ולחזק את הלגיטימציה החות'ית בקרב האוכלוסייה המקומית.

שבטיות כמנגנון לגיטימציה

החות'ים מציגים את עצמם כמגיני האינטרסים של העם התימני ומנצלים את הזהות השבטית לבניית נרטיב של התנגדות לקולוניאליזם ולמעורבות זרה. נרטיב זה העניק להם לגיטימציה פנימית בעת עלייתם לשלטון ואף השפעה בזירה הבין-לאומית.¹⁰ עם זאת, מחקרים עדכניים מצביעים על כך שהציבור התימני ברובו אינו תומך בהם כפי שהם היו רוצים להציג זאת.¹¹ לפי סקרים שפורסמו, רבים בתימן סברו בתחילה כי החות'ים עלו לשלטון מתוך תפיסה זיידית של שלטון צדק המחליף שלטון מושחת. אולם בפועל, הם נוקטים במדיניות דכאנית כלפי האוכלוסייה האזרחית, משתמשים בילדים כחיילים, ומדכאים באלימות כל אופוזיציה פנימית. השליטה בכוח על אזורים רבים אינה מעידה בהכרח על תמיכה ציבורית רחבה. להיפך, הפגיעה במרקם החברתי והשבטי המקומי מחריפה את ההתנגדות לחות'ים, אך הם שומרים על כוחם בעיקר בזכות הבריתות השבטיות שהם מצליחים לכוון, ולא מתוך אהדה ציבורית נרחבת. הבנת מנגנוני הלגיטימציה השבטית יכולה לשמש בסיס לגיבוש מדיניות שתמודד עם נרטיבים אלה ותציע נרטיב נגדי המדגיש את היתרונות בשיתוף פעולה עם הקהילה הבין-לאומית למען יציבות האזור.

פעולה טרור ימית של החות'ים במטרה לשבש את התעבורה באזור.
באדיבות ערוץ הטלגרם 301 העולם הערבי

גיבוש מדיניות יציבה

כדי להתמודד נכונה עם החות'ים, הקהילה הבין-לאומית צריכה לאמץ גישה המבוססת על הבנת האלמנט השבטי בתימן:

שילוב מנהיגים שבטיים בתהליכי משא ומתן. למנגנונים השבטיים יש רציונל חזק המותאם לאורח החיים המקומי. חיזוק המנגנונים השבטיים הפנימיים עשוי לתרום להפחתת האלימות בתימן ולהוות בסיס לשלום יציב, הן ברמה המקומית והן ברמה האזורית. שילוב המנהיגות השבטית בתהליכי שלום, תוך הכרה במאפייניה הייחודיים של החברה התימנית, הוא צעד חשוב לקידום יציבות אזורית שתשפיע גם על המערכת הבין-לאומית. שילוב מנהיגי שבטים בתהליכים דיפלומטיים עשוי להחליש את התמיכה המקומית בחות'ים ולפתוח ערוצים למשא ומתן.

פיתוח נרטיבים בין-לאומיים מתחרים שיתמודדו עם הנרטיב החות'י. החות'ים מבססים את הלגיטימציה לשלטונם על התנגדות למעורבות זרה ושלטון קולוניאליסטי. הם מציגים עצמם כשלטון צודק המחליף שלטון מושחת, הדואג לאינטרסים של העם התימני, תוך ניצול הזהות השבטית. בפועל לא כך פני הדברים - השלטון החות'י מתנהל בשחיתות ודכאנות המפחיתה את הלגיטימציה שלו בעיני העם התימני. יצירת נרטיב מתחרה בקרב הקהילה הבין-לאומית תאפשר גיוס של המתנגדים הפנימיים לשלטון החות'י, לגבש אותם סביב נרטיב שונה ולהחליש בעזרת כך את השלטון החות'י.

יצירת קואליציות שבטיות מקומיות שיתמקדו בצמצום התמיכה בחות'ים. ניתוח מעמיק של מנגנוני הבריתות השבטיות עשוי לאפשר פיתוח אסטרטגיות בין־לאומיות ממוקדות בגיוס שבטים יריבים לחות'ים. שבטים אלה יכולים להוות בסיס לקואליציות אזוריות שיפעלו לבלימת ההתפשטות החות'ית. באמצעות תמיכה כספית, צבאית ודיפלומטית, ניתן לחזק שבטים אלו ולרתום אותם ככוח נגדי. בהתחשב במיקומם הגאוגרפי, בהיסטוריה שלהם וברקע השבטי והדתי, ניתן לגבש קואליציות שבטיות בעלות מטרות ואינטרסים משותפים, אשר עשויות לשמש מנוף לשינוי ולמאבק פנימי. עם זאת, יש להביא בחשבון כי קואליציות שבטיות נוטות להיות בלתי יציבות ומשתנות בהתאם לתנאים הפוליטיים והחברתיים.

השקעה בפרויקטים של פיתוח חברתי־כלכלי. אלה ישרתו את האוכלוסייה המקומית ויקטינו את התלות בחות'ים.

הבנת האלמנט השבטי בתימן אינה רק הכרחית לפתרון הקונפליקט המקומי, אלא היא גם מפתח להתמודדות עם האיום האזורי והבין־לאומי שמציבים החות'ים. שילוב של ניתוח תרבותי, פוליטי וגאופוליטי מאפשר לגבש אסטרטגיות פעולה שיביאו ליציבות אזורית ולפגיעה בלגיטימציה ובכוח של הארגון בזירה הבין־לאומית.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

- [1] Salmoni, B., Loidolt, B., & Wells, M. (2010). Regime and periphery in Northern Yemen: The Huthi phenomenon. RAND Corporation
- [2] Brandt, M. (2017, November 15). Tribes and Politics in Yemen: A History of the Houthi Conflict. Oxford University Press
- [3] Scott, C. J. (2007). The Art of Not Being Governed. Yale University Press
- [4] Al-Dawsari, N. (2021, April 21). Peacebuilding in the Time of War. Middle East Institute
- [5] Bruck, G. V. (2005). Islam, Memory, and Morality in Yemen: Ruling Families in Transition. Contemporary Anthropology of Religion
- [6] Salmoni, Loidolt & Wells (2010)
- [7] Scott (2007)
- [8] יסכה, ש' (2023). מדינת הלאום והאוכלוסיות הנוודיות תחת שלטונה: מקרה בוחן שבט הג'בלייה בסנטה קתרינה- מצרים. האוניברסיטה הפתוחה
- [9] Al-Dawsari, N. (October 2024). Tribal Mediation and Community Safety: Essential Foundations for Long-lasting Peace in Yemen. Yemen Policy Center
- [10] Bruck (2005)
- [11] Uhlenhaut, L., Al-Jeddawy, Y. & Ghaleb, M. (2024, October 16). A Snapshot of Yemeni Public Sentiment on Red Sea Developments. Sana'a Center for Strategic Studies

המיליציות הטורקמאניות בסוריה ככוחות שלוחים בשירות טורקיה

ד"ר מיכאל ברק, חוקר בכיר וראש דסק מחקר ג'האד גלובלי במכון הבין-לאומי למדיניות נגד טרור (ICT), מרצה למזרח התיכון וארגוני ג'האד וטרור באוניברסיטת רייכמן, וחוקר מצרים במרכז משה דיין 31.03.2025

MHP טורקיה טורקמאנים סוריה

קשרי הברית של המשטר הטורקי עם המיליציות הטורקמאניות בסוריה עשויה לטפח גורם כוח אנטי ישראלי בחוגי המשטר החדש. הקהילה הבין-לאומית אמורה לדרוש מאלשרע שלא לשלב בשלטונו פעילים החשודים במעשי טרור ובפשיעה. סביר להניח כי תכתיבי המשטר הטורקי שלא להיעתר לתביעה כזו יהיו בעלי משקל רב יותר

דוולת בה'צלי, נ
37254/photo/1

הטבח שעשו כמה מחברי המשטר הסורי החדש נגד העדה העלווית בחוף הסורי בראשית מרס 2025, ושעודנו מרחף מעליה, ממאן לרדת מסדר היום הציבורי בקרב מתנגדיו, במיוחד לנוכח העובדה שכמה ממבצעי משרתים בעמדות בכירות בצבא הסורי החדש. ב־25 במרס מתח היום אלאח'באר הלבנוני ביקורת על טורקיה בשל מתן גיבוי לשלוחיה בסוריה, ובמיוחד לסיף בולאד אבו בכר, מפקד בכיר ממוצא טורקמאני המקורב לנשיא סוריה אבו מחמד אלג'ולאני שהשתלב בצבא הסורי החדש, בביצוע פשעי עם ובהסוואתם.¹ מינויו של האחרון לתפקיד בכיר יום קודם לכן – מפקד יחידת 76 בצבא סוריה החדש במחוז חלב –² וההכחשה הגורפת של אבו בכר למעשי הטבח תוך האשמת שרידי משטר אלאסד והכורדים בהפצת שמועות זדוניות בנושא,³ רק מלבה את השיח בגנות שלוחיה של טורקיה על אדמת סוריה, ובהן המיליציות הטורקמאניות.

כינונו של משטר סוני פרו־טורקי על חורבות משטרו של בשאר אלאסד במחצית השנייה של דצמבר 2024 איננו מבצר רק את מעמדה של טורקיה כמעצמה אזורית, אלא תורם גם בקידום חזונה של מפלגת הפעולה הלאומית, חברת הקואליציה החשובה ביותר של רג'פ טאיפ ארדואן, להקים ישות טורקית שתתפרס ממערב למזרח (בתחילה המזרח התיכון ובהמשך ביצור מעמד במרכז אסיה) תחת השפעתה של טורקיה. למיליציות הטורקמאניות הפרו־טורקיות בסוריה, שהשתתפו בלחימה נגד משטרו של אלאסד, אך גם נגד הכוחות הכורדיים בצפון סוריה, שמור תפקיד חשוב בקידום חזונה של מפלגת הפעולה הלאומית. על אף שהממשל בארצות הברית סיווג כמה מהמיליציות הטורקמאניות הללו כישויות טרוריסטיות באוגוסט 2013, ניכר כי מנהיגיהן עתידים להשתלב בעמדות מפתח במשטר החדש, ולקדם אג'נדה פרו־טורקית שתהיה בעיקר בעוכרי האוכלוסייה הכורדית במדינה, אך עלולה בנוסף להשפיע לרעה גם על המדיניות הסורית כלפי ישראל.

מאמר זה מתמקד בקשרי הברית המיוחדים שנרקמו בין שתי מיליציות טורקמאניות פרו־טורקיות מרכזיות בסוריה – מיליציות דיוויזיית חמזה (HD) וסלטאן סלימאן שאה (SSSH) – ובין מפלגת הפעולה הלאומית (Milliyetçi Hareket Partisi - MHP). זאת כדי להבין את מערכת האינטרסים בין הצדדים, והשלכות שיתוף פעולה זה על סוריה וישראל.⁴

סיף בולאד אבו בכר – ממנהיג דאעש למנהיג דיוויזיית חמזה

הטורקמאנים הם קבוצה אתנית שמקורה במרכז אסיה, במיוחד מאזורי טורקמניסטאן, אוזבקיסטאן, קזחסטאן ואזורים מטרקיה. החל במאה ה־11 החלו הטורקמאנים להגר ולהתפשט ברחבי המזרח התיכון, ועם כיבושה של סוריה בידי העות'מאנים במאה ה־16 עודדו השלטונות הטורקיים את האוכלוסייה הטורקמאנית להתיישב בצפון סוריה כדי לחזק את כוח האחיזה וההשפעה באזור. בתקופת שלטונם של אלאסד האב והבן הורע מצב האוכלוסייה הטורקמאנית נוכח האפליה והדיכוי שהפעיל השלטון כלפיהם. עם בוא "האביב הערבי" לסוריה הצטרף המיעוט הטורקמאני ללחימה נגד המשטר, ובריאיון לרשת אלג'זירה סיפרו לוחמים סורים ממוצא טורקמאני כי החליטו להצטרף לצבא הסורי החופשי בשל הדיכוי הקשה שבא לידי ביטוי, לדוגמה, באיסור על לימוד שפתם, תפילה ועוד.⁵

דיוויזיית חמזה החלה כמיליציה בשם "דגל ייחוד האל" (לואא אלתוחיד) באזור חלב, והפכה לחטיבה מאורגנת בראשות יאסר אבו אלשיח'. חבריה לחמו בפעילי דאעש וב"כוחות הכורדיים הדמוקרטיים" (Hêzên Sûriya Demokratîk) בהכוננה טורקית. בעת המתקפה על כוחות אלאסד בנובמבר 2024 פתחה חדר מלחמה בשם "שחר החירות" (פג'ר אלחריה), שהתמקד בלחימה נגד כוחות אלאסד ובעיקר נגד הכוחות הכורדיים בצפון סוריה. בראש HD עומד סיף בולאד אבו בכר, סורי יליד חלב ממוצא טורקמאני ששירת כקצין לשעבר בצבאו של אלאסד. עם פרוץ "האביב הערבי" בסוריה ערק מהצבא והצטרף למיליציות גדודי אבו בכר ישר הדרך (כתאב אבו בכר אלצדיק), ולאחר מכן למיליציה האסלאמית לואא אלתוחיד. במחצית 2013 הצטרף לדאעש, השכיל לרקום קשרים טובים עם בכירים בארגון, נלחם בכוחות הסורים הדמוקרטיים SDF בצפון מזרח סוריה עד סוף 2014 ואף הופיע באחד מסרטוני התעמולה של הארגון.

ב־2015 פרש מדאעש בשל תבוסת הארגון בסוריה, וחזר לפעול יחד עם הפלגים המורדים הסוריים – הפעם כמפקד מיליצית "הנחישות" (אלחזם). שנה לאחר מכן קיבל לידי את הנהגת HD לאחר חיסולו של מפקדו לשעבר אבו אלשיח'. דיווחים לא מאומתים טוענים כי ב־2020 גייס עבור צבא טורקיה 500 לוחמים סורים, כדי לסייע לה בלחימה נגד ארמניה בחבל נגורנו קרבאך. בספטמבר 2021 התמנה לסגן מפקד הצבא הלאומי הסורי – תפקיד בכיר שהצביע על הקשרים הטובים שטיפח עם ההנהגה הטורקית. הלה מואשם בפשעי מלחמה נגד האוכלוסייה הכורדית בסוריה כמו בעינויים, בחטיפות ובהשפלות של נשים כורדיות.⁶ במרס 2025 אף השתתף בדיכוי המרידה של מורדים עלווים מצבאו של אלאסד בחוף הסורי, שהפך עד מהרה לטבח של למעלה מאלף מהם.⁷

בדצמבר 2017 הקימה טורקיה את "הצבא הלאומי הסורי" (אלג'יש אלוטני אלסורי) – ארגון גג של 41 מיליציות סוריות פרו־טורקיות בחסות טורקית, שבו השתלבו מיליציות טורקמאניות לרבות HD ו־SSSH הזוכות לתמיכה ניכרת מ־MHP. יש לציין, כי בסיסו של 'הצבא הלאומי הסורי' באנקרה ונועד לייעל את התיאום בין המיליציות במלחמה נגד הכוחות הכורדיים בצפון מזרח סוריה, כוחות דאעש, כוחות אלאסד ויריבים אחרים. למשרד ההגנה הטורקי תפקיד מרכזי במתן הסיוע הלוגיסטי, הפיננסי והצבאי שלו. ב־24 במרס 2025 מינה משרד ההגנה של המשטר הסורי החדש את סִיף בולאד למפקד יחידת 76 בצבא הסורי החדש במחוז חלב.⁸

מימין:
57855
של הצ
45106

מיליציות סלטאן סלימאן שאה ככוח שלוח טורקי נגד הכורדים

בראש SSHS עומד מוחמד אלג'אסם, המכונה אבו עמשה, סורי ממוצא טורקמאני, שבעברו עבד כנהג דחפור. בסוף 2011 הקים פלג מזויין בשם "חטיבת קו האש" (מג'מועת ח'ט אלנאר) שפעל במסגרת הצבא הסורי החופשי. ב־2015 נאלצו אלג'אסם וחברי המיליציה שלו להימלט לטורקיה בעקבות עימותים קשים עם חברי "חזית הסיוע" (ג'בהת אלנצרה), שפעלה כשלוחת אלקאעדה בסוריה בראשות אבו מוחמד אלג'ולאני. משרד ההגנה הטורקי העניק לאלג'אסם הכשרה צבאית שהובילה להקמת דיוויזיית סולטן סולימאן שאה תחת פיקודו. שם החטיבה ניתן על שם הסב של עות'מאן הראשון, מייסד האימפריה העות'מאנית. לאחר הפלת משטר אלאסד בתחילת דצמבר 2024, מינה אחמד אלשרע (אבו מוחמד אלג'ולאני לשעבר) את אלג'אסם לעמוד בראש היחידה הצבאית בחמאת.⁹

ארגוני זכויות אדם מאשימים את אלג'אסם בהפרת זכויות אדם של המיעוט הכורדי בסוריה. ב־2018 דיווח ארגון זכויות האדם הכורדי עפרין כי אלג'אסם ואנשיו מנעו מתושביה הכורדים של עפרין לעבד את אדמותיהם, והתנו את המשך מסיק הזית שלהם תמורת הפרשת 30% מיבולי הזית. בדומה לדיוויזיית חמזה גם דיוויזיית סולימאן שאה מואשמת בחטיפת צעירים כורדים ששחרורם מותנה במתן דמי כופר גבוהים, בין \$700 לאלפי דולרים, או במתן אדמות חקלאיות של בני משפחות החטופים.¹⁰ גם אֶחָיו של אלג'אסם, ובהם וליד חסין אלג'אסם, מואשמים בפשעי מלחמה נגד הכורדים.¹¹

בפברואר 2024 פרסם משמר זכויות האדם (HRW – Human Rights Watch) דוח אודות פשעים שביצעו פלגים בצבא הלאומי הסורי, לרבות HD ו־SSSH בצפון מזרח סוריה. בדוח תועדו חטיפות, מעצרים לא חוקיים, לרבות של ילדים, התעללות מינית, עינויים וביזה. המשטר הטורקי הואשם באחריות לפשעים הללו, בשל מתן חסות למיליציות.¹² גורמי אופוזיציה כורדים טוענים כי בולאד ואלג'אסם נהנים מהכנסות כספיות אסטרונומיות הודות להברחות נשק וסחר בסמים הכוללים סמי קפטגון, חנויות זהב, משרדי חלפנות כספים וחברות רכב ונדל"ן

הנמצאים בבעלותם בטורקיה.¹³ לדוגמה ארגון "סורים למען אמת וצדק" (Syrians for Truth and Justice) חשף כי ההכנסה השנתית של אלג'אסם מסתכמת ביותר מ־30 מיליון דולר בשנה,¹⁴ ובולאד מינה את אחיו חאמד לאחראי להברחות. בתקשורת הערבית תואר האחרון כאדם לא יציב שהשתמש וסחר בסמים, ובסופו של דבר גורש מהמיליציה בשל התנהגות בעייתית. ב־3 בספטמבר 2019 נהרג מירי של משטרה אזרחית.

הקשר הטורקמאני: הברית עם מפלגת הפעולה הלאומית MHP

למוצאם הטורקמאני של בולאד ואלג'אסם חשיבות ניכרת במערכת הקשרים שטוו עם ההנהגה הטורקית, במיוחד עם דוולת בהצ'לי, חבר בפרלמנט הטורקי העומד בראש MHP ובראש "הזאבים האפורים" (Bozkurtçular) המכונים גם "הלבבות האידיאליסטים" (Ülkü Ocakları), הזרוע הצבאית של התנועה. נוסף על כך, בהצ'לי הוא בעל ברית חשוב של ארדואן המסייע בביסוס שלטונו ובהעברת חוקים שמחוקקת מפלגתו של ארדואן, "מפלגת הצדק והפיתוח" (Adalet ve Kalkınma Partisi - AKP).

MHP היא מפלגת ימין קיצונית בעלת סממנים פשיסטיים, אסלאמיים ואנטישמיים, שנוסדה לראשונה ב־1969 בידי טורקש אלפארסאן (Alparslan Türkeş), קצין לשעבר בצבא הטורקי וסגן ראש ממשלת טורקיה בשנים 1975–1978. הזאבים האפורים הוכרזה כישות טרוריסטית על ידי כמה מדינות באירופה כמו גרמניה, אוסטריה וצרפת, בשל מעשי האלימות הפוליטית שלה במהלך השנים.¹⁵ המפלגה מגלה אפס סובלנות כלפי המיעוט הכורדי, ומבקשת לדכא את שאיפותיו הלאומיות. ב־16 בדצמבר 2024 תבע בהצ'לי מהכורדים בסוריה להתפרק מהנשק, ולהתנער מהמיליציות הכורדיות ' היחידות להגנת העם' (Yekîneyên Parastina Gel - YPG) ומפלגת הפועלים של כורדיסטאן (Partiya Karkerên Kurdistanê - PKK)¹⁶ ב־28 בינואר 2025 גינה את תמיכתה של ארצות הברית בארגונים הכורדיים החמושים בסוריה, והבהיר כי אם לא יתפרקו תתערב טורקיה ישירות המדינה, תפרק אותם נשקם ותהיה מוכנה להתעמת עם המדינות התומכות בהם.¹⁷

MHP דוגלת בטוראניזם ובפאן־טורקיות, דהיינו טיפוח קשרים עם עמים וקבוצות אתניות בעלי שורשים ומאפיינים לשוניים טורקיים דוגמת האזרים, האויגורים והטורקמאנים, במטרה להקים ישות מדינית טורקית אחת מהבלקן במערב ועד לסין במזרח. בנובמבר 2021 אף העניק בהצ'לי לארדואן מפה המציגה את "טורקיה הגדולה". בחלק האדום נכללו טורקיה, אזרבייג'אן, טורקמניסטאן, אוזבקיסטאן, קזחסטאן, וקירגיסטאן; בחלק הכתום מדינות מחצי האי הבלקני, חבלי ארץ מאיראן, אזורים בדרום רוסיה דוגמת האי קרים וסיביריה ומערב מונגוליה; ובחלק הצהוב אלטאי, יקוטיה וחבל שינגיאנג במערב סין.¹⁸

בעיני MHP טורקיה נתפסת כמגינת העמים הטורקיים. ביטוי לכך ניתן ביולי 2015 כאשר הזאבים האפורים פשטו על בתי עסק של סנים ותקפו תיירים אסייתים באיסטנבול במחאה על מדיניות הרדיפה של סין אחר מוסלמים אויגורים. בדעבד פגעו הזאבים בבתי עסק של דרום קוריאנים. בהצ'לי ניסה להפחית בטעות הזיהוי במעשי התקיפה, וטען שכל האסייתים דומים בשל תווי פניהם.¹⁹ על בסיס תפיסה זאת אפשר להבין את החיבוק שהוא מעניק לטורקמאנים בסוריה. לראיתו, התמיכה בביסוס כוחם בסוריה עשויה לקדם את חזונו הטוראני הפרו־טורקי. ביולי 2024 נפגשו בולאד, אלג'אסם ובהצ'לי בלשכת האחרון באנקרה כדי לדון בהתפתחויות בסוריה, כאשר הראשון שיבח את פעילותו של בהצ'לי למען הטורקמאנים בסוריה ותיארו כאביהם הרוחני.²⁰ בדצמבר אותה שנה נפגשו בשנית, הפעם כמנצחים לאחר נפילת שלטון אלאסד.²¹

בולאד ואלג'אסם מקיימים קשרים גם עם חבר לשעבר בזאבים האפורים בשם אלאטין קאצ'י, שזכה לתואר מנהיג המאפיה הטורקית. ביולי 2024 העלה לחשבון הטוויטר שלו תמונה משותפת עימם על היאכטה שלו, ולצידה כתב כי על טורקיה והטורקים ברחבי העולם לתמוך במאבקם של הטורקמאנים.²² ב־1981 נעצר קאצ'י בחשד לרצח 41 איש בהיותו חבר בזאבים האפורים, אך שוחרר מחוסר ראיות. הלה פעל בשירות המודיעין הטורקי למשך תקופה קצרה, ומשנות ה־90 של המאה ה־20 הסתבך ברצח גרושתו, בסחר סמים ובהתנקשויות פוליטיות של אנשי עסקים כורדים, עיתונאים ואחרים שבגינן נשלח לכלא. ב־2020 העניק לו ארדואן חנינה, כפי הנראה בשל לחצי שותפו לקואליציה בהצ'לי. לאחר שחרורו איים קאצ'י על כמה פוליטיקאים טורקיים יריבים ל־MHP ו־AKP – מפלגות השלטון.²³

מעורבותם של חברי מיליציות HD ו־SSSH בסחר בני אדם, בגביית כספים במעברים, בסחר בסמים ובפגיעות קשות באוכלוסייה הכורדית בצפון מזרח סוריה, הובילה את ארצות הברית באוגוסט 2023 להטיל סנקציות

כלכליות על שתי המיליציות הפרו־טורקיות ועל מחמד אלג'אסם, אחיו הצעיר וליד חסיין אלג'אסם וסיף בולאד. הם הואשמו בבזיזת רכוש ובחטיפות אנשים למטרת דמי כופר, בעינוי חטופים, באונס ובהתעללות פיזית.²⁴ 85 ארגונים סוריים בירכו על החלטתה של ארצות הברית, וקראו למדינות נוספות כמו בריטניה, אוסטרליה והאיחוד האירופי להטיל עליהם גם סנקציות כלכליות.²⁵ ב־2020 דיווח ארגון זכויות האדם הסורי עפרין על שחרורן של שתי בחורות כורדיות שנחטפו בידי המיליציה למשך שנתיים וחצי.²⁶ גם לאחר נפילת משטרו של אלאסד מתקבלים דיווחים על פגיעה בזכויות הכורדים מצד חברי HD. לדוגמה ב־4 בפברואר עצרו חברי המיליציה סטודנטים כורדיים בעיר חלב, כאשר עד עתה גורלם איננו ידוע.²⁷

השלכות לסוריה ולישראל

קשרי הברית של המשטר הטורקי ובהצ'לי עם המיליציות הטורקמאניות בסוריה, ובמיוחד עם מנהיגי HD ו־SSSH, משרתים את שני הצדדים. מצד אחד הם מחזקים את ההשפעה האזורית של טורקיה, מקדמים את שאיפתה להגמוניה אזורית ומתדלקים את חזונו הטוראני הפאן־טורקי של בהצ'לי. מצד אחר הם מסייעים לשני המנהיגים הטורקמאנים לבסס את הכוח הפוליטי, הכלכלי והצבאי של המיעוט הטורקמאני בסוריה. עמדתו הנצית של מנהיג MHP כלפי ישראל ועמידתו לצד הפלסטינים לפני 7 באוקטובר 2023 ובמיוחד על רקע המערכה בעזה,²⁸ עשויה לטפח בקרב בנות טיפוחיו הטורקמאניות הפרו־טורקיות בסוריה גורם כוח אנטי ישראלי שכבר עתה משתלב בחוגי המשטר החדש.

גם אם נשיא סוריה החדש נמנע בשלב זה מרטוריקה אנטי־ישראלית ומעימותים בגבול סוריה-ישראל, יש להביט על כלל המערכת המקיפה אותו ולבחון את מידת ההשפעה של גורמי כוח אנטי־ישראליים הנמצאים בחוגי הממשל, בין שחוגים סלפים, "האחים המוסלמים" ואחרים. שילובם של גורמים טורקמאניים פרו־טורקיים המקורבים ל־MHP במשטר החדש בסוריה מצריך מעקב לא רק אחר המשך פעילותם, אלא גם אחר רשתות המימון הלא חוקי שבהן הם מעורבים, במיוחד הסחר בסמים. נדרשת גם בחינה מעמיקה יותר של קשרי הטורקמאנים לגורמי פשע בטורקיה, כדי לוודא שסוריה איננה הופכת למרחב פעילות פורה עבורם.

אלשרע משקיע מאמצים בבניית תדמית של שליט מתון שחווה מהפך מחשבתי, ממנהיג שלוחת אלקאעדה בסוריה למנהיג ארגון לאומי אסלאמי סורי (היאית תחריר אלשאם) הנכון לחיות בדו קיום עם כל העדות בסוריה, ואף נפגש עם כמה מנציגיהם כדי לעצב עצמו כמנהיג כל הסורים. לאור זאת, הקהילה הבין־לאומית אמורה לדרוש ממנו שלא לשלב בשלטונו פעילים החשודים במעשי טרור ובפשיעה, בתמורה ללגיטימציה שהוא חותר אליה. סביר להניח כי תכתיבי המשטר הטורקי שלא להיעתר לתביעה כזו יהיו בעלי משקל רב יותר.

לקבלת חומרים נוספים מבית "מערכות" לחצו כאן

הערות

[1] גניבה, רצח והיעלמות: הדימום בחוף הסורי נמשך (24, 2025, במרס). (ערבית), אלאח'באר

[2] טבח סאהל על שולחנה של מועצת הביטחון: טורקיה ממשיכה להנדס את השפעתה (25, 2025, במרס). אלאח'באר, עמ' 10

- [3] אבו בכר בולאד (2025, 10 במרס). חשבון טוויטר <https://x.com/Seyfebubekir/status/1899054815390376205>
- [4] המאמר ראה אור לראשונה באנגלית במכון הבין-לאומי למדיניות נגד טרור באוני' רייכמן ומובא כאן בגרסה העברית עם שינויים קלים ותוספות: Barak, M. (2025, February 16). The Turkmen-Turkish Connection: The Alliance Between the Nationalist Movement Party (MHP) and Turkmen Militias in Syria, ICT <https://ict.org.il/the-turkmen-turkish-connection-in-syria>
- [5] Syrian Turkmen: Fighting to Survive, (2017, August 16). Al-Jazeera English's Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=FWUx1Z95gLA>
- [6] "דיוויזית חמזה": סוחרים, ברוקרים ורוצחי חריגים בחסות המהפכה הסורית" (בערבית), (2022, 6 בינואר). Euphrates Post
- [7] עבד אלמלכ עבוד (ערבית), (2025, 6 במרס). חשבון טוויטר <https://x.com/abdalmalekabod3/status/1897729508263993624>
- [8] סייף א־דין בולד מונה למפקד הדיוויזיה ה־76 של צבא סוריה בחלב (ערבית), (2025, 23 במרס). הטלוויזיה הסורית <https://tinyurl.com/yxrbz6kt>
- [9] ענב בלדי (2025, 3 בפברואר). ההגנה הסורית ממנה את "אבו עמשה" למפקד אוגדת חמה (בערבית) <https://shorturl.at/UUAWB>
- [10] סוריה עלא טול (2020, 6 באוגוסט). מוחמד אלג'סים "אבו אמשה: הילד המפונק של טורקיה (בערבית) <https://shorturl.at/DI53U>
- [11] תות'ק אלאנתהאכאת (2023, 19 באוגוסט). מהן ההאשמות נגד "אבו אמשה", אחיו ו"אבו בכר" שגרמו להם להיכלל ברשימת הסנקציות האמריקאיות (בערבית) <https://vdc-nsy.com/archives/64465>
- [12] Everything is by the Power of the Weapon (2024, February 29). Human Rights Watch
- [13] "אבו אמשה וסייף בולד, (2024, 20 ביולי). שנמצאים ברשימת הסנקציות האמריקאיות, נפגשים עם פקידים ומנהיגי המאפייה בטורקיה (בערבית) Kurd Online
- [14] ענב בלדי (2025, 3 בפברואר)
- [15] Zanni, M, Bonfrisco, A, Borchia, P & Ceccardi, S. (2020, November 10). Inclusion of Grey Wolves on EU terrorist list, European Parliament
- [16] askani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin___Suriye_deki_gelismeler_hakkinda_yapmis_olduklari_yaz.html
- [17] Sayin_Devlet_Bahceli_nin_TBMM_Grup_Toplantisinda_Yapmis_Olduklari_Konusma_28_Ocak_2025.html
- [18] <https://x.com/MhpTbmmGrubu/status/1460942516417617935>; Antonopoulos, P. (2021, November 23). Turkey propagates 'Greater Turan' map stretching from Balkans to China, Greek City Times
- [19] MHP leader Bahçeli plays down attacks against Asian tourists in Istanbul, (2015, July 9). Daily Sabah; Girit, S. (2015, July 5). China-Turkey relationship strained over Uighurs, BBC News
מאז 2015 החל המשטר הטורקי ללחוץ על ה-MHP לרסן את הביקורת שלה בכל הקשור לסוגייה זכויות האזרחיים בסין למרות היותה של טורקיה מקום מפלט מרכזי עבורם. זאת בשל התחזקות היחסים המדיניים והכלכליים בין טורקיה לסין, התרחקותה של טורקיה מהמערב, המשבר הכלכלי בלירה הטורקית.
Yıldırım, N.E. (2024, April 5).The Uyghur issue in Turkey-China relations", Heinrich Böll Foundation Istanbul
- [20] <https://www.ihf.com.tr/ankara-haberleri/mhp-genel-baskani-bahceli-suriye-turkmen-heyetini-kabul-etti-100207323>
- [21] <https://x.com/seyfebubekir1/status/1874195153260601615>
- [22] <https://x.com/alattincakici/status/1813576325359366379>
- [23] Bozkurt, A. (2021, January 9). Mafia becomes a partner in Islamist and far-right alliance in the governance of Turkey, Nordic Monitor
- [24] Treasury Sanctions Two Syria-Based Militias Responsible for Serious Human Rights Abuses in Northern Syria (2021, August 17). United States Department of the Treasury
- [25] Syrian Organizations Welcome the U.S. Treasury's Sanctions against Two Syria-Based Armed Groups and 85 Commanders (2023, August 24). Syrians for Truth & Justice

[26] ארגון זכויות אדם – עפרין (בערבית), (7 בדצמבר, 2020). דף פייסבוק https://www.facebook.com/permalink.php/?story_fbid=865043997578886&id=482863525796937&locale=sq_AL

[27] ארגון זכויות אדם – עפרין [בערבית], (4 בפברואר, 2025), דף פייסבוק

Public Opinion and Reaction to Israel's War on Gaza after October 7 in Türkiye, Insight Turkey, Spring 2024 / Volume 26, Number 2

[28] ראו סקר שנערך בטורקיה המצביע כי מצביעי המפלגות MHP ו-AK של ארדואן בולטים כמפלגות הנוטות יותר לצד הפלסטינים מאשר מפגות טורקיות אחרות. כך לדוגמא, מצביעי שתי המפלגות הנ"ל תומכים בניתוק הקשרים המדיניים והכלכליים בין טורקיה לישראל.